

Zpráva o činnosti národní korespondentky, její zástupkyně a členky týmu pro boj proti obchodování s lidmi, zneužívání žen a dětí, nelegální migraci a zaměstnávání, genderové, domácí a sexuálně motivované násilí a pro ochranu práv obětí trestných činů za rok 2018

I. Obchodování s lidmi (JUDr. Jana Zezulová, Ph. D.)

Obecně

Problematika obchodování s lidmi nezaznamenala v roce 2018 ve srovnání s předchozím rokem *žádné zásadní změny*. Českou republiku lze i nadále považovat především za zemi *cílovou a transitní*, stále však také za zemi *zdrojovou*.

Ve vztahu ke zjištěným formám obchodování se v prostředí České republiky nadále jedná o obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování a pracovního vykořisťování. Pozornost je třeba věnovat případům, kdy dochází k propojení těchto forem, včetně nucených sňatků, resp. „sňatků s výhodou“, které představují nebezpečný trend vykořisťování obětí. Sňatky jsou organizovány zejména na území Velké Británie a Irska, kdy potencionální manželé pocházejí nejčastěji z Bangladéše, Afganistánu a Pákistánu (viz též vylákání žen do ciziny pod záminkou uzavření sňatku a problematika pobytu a pohybu osob třetích zemí ve státech EU).¹ Věnovat je třeba pozornost i nucení obětí obchodování s lidmi k trestné činnosti a žebrání.

Dlouhodobě je pozornost věnována *sexuálnímu a pracovnímu vykořisťování obětí obchodování s lidmi, obchodování s dospělými i dětmi za účelem nucení k páčání trestné činnosti a žebrání, vylákání žen do ciziny pod záminkou uzavření sňatku, včasné identifikaci obětí obchodování s lidmi a aplikaci principu non-punishment* (srov. čl. 26 Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi a čl. 8 směrnice 2011/36/EU o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV).

V roce 2018 bylo do Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi MV zařazeno celkem 17 pravděpodobných obětí obchodování s lidmi z Filipín (9), ČR (6), Rumunska (1) a Sierra Leone (1). U těchto osob se jednalo o obchodování s lidmi za účelem sexuálního a pracovního vykořisťování.²

¹ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2017. MV ČR, Odbor prevence kriminality, Praha 2018, s. 5.

² Stav k 26. 11. 2018, informace podána na zasedání Meziřezortní koordinační skupiny pro oblast boje proti obchodování s lidmi dne 26. 11. 2018.

Analytická a legislativní činnost NK - výběr

- *Stanovisko analytického a legislativního odboru NSZ k trestnému činu obchodování s lidmi – vylákání ženy do ciziny pod záminkou uzavření sňatku za účelem obchodu (viz 1 SL 703/2016 k žádosti ředitele ÚOOZ, nyní NCOZ)*

Stanovisko dospělo k těmto závěrům:

1. *Vylákání ženy do ciziny pod záminkou uzavření sňatku s výhodou může vykazovat prvky obchodování s lidmi.*

2. *Případům sňatků s výhodou by měla být ze strany orgánů činných v trestním řízení věnována mimořádná pozornost.*

3. *Sjednání osoby starší 18 let pro sňatek s výhodou či nucený sňatek by bylo možné kvalifikovat jako trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku, z hlediska samotného účelu vykořisťování by uvedené jednání pachatele naplňovalo znak jiné formy vykořisťování podle odst. 2 písm. e) § 168 trestního zákoníku.*

- *Společné stanovisko (OBP MV, NCOZ, NSZ) k výkladu pojmů souvisejících s pracovním vykořisťováním (stanovisko bylo publikováno na Extranetu státního zastupitelství – Národní korespondenti – Jana Zezulová – materiály k agendě národního korespondenta)*
- *Problematika nucených sňatků (forced marriage) v návaznosti na připravovanou ratifikaci Istanbulské úmluvy a zakotvení jako samostatného trestného činu do trestního zákoníku (§ 175a)*

Pod sp. zn. 1 SL 358/2017 bylo vypracováno stanovisko, ve kterém se uvádí, že se může jevit pochybným, zda konstrukce skutkové podstaty nově zaváděného trestného činu nuceného sňatku (§ 175a) vůbec připouští uplatnění institutu *účinné lítosti*. Bylo poukázáno na to, že v tomto směru je nutno vzít v úvahu, že by trestnost takového jednání mohla zaniknout, jestliže pachatel dobrovolně a) škodlivému následku trestného činu zamezil nebo jej napravil, nebo b) učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému. Zvláštní část důvodové zprávy k tomu uvádí: „Je-li čin, jenž je de facto přípravou nebo pokusem, kriminalizován jako dokonáný trestný čin (předčasně dokonáný trestný čin), je u něho pojmově vyloučena možnost uplatnění dobrovolného upuštění od dokonání (specifický důvod zániku trestní odpovědnosti za pokus či přípravu). Vzhledem ke skutečnosti, že nucení k uzavření manželství nebo registrovaného partnerství může dalece předcházet samotnému škodlivému následku, kterým je až uzavření vynuceného manželství nebo registrovaného partnerství, navrhuje se umožnit pachateli trestného činu nuceného sňatku dobrovolně zamezit škodlivému následku nebo jej napravit. Zánikem trestní odpovědnosti tak bude motivován upustit od svého úmyslu donutit jiného k uzavření manželství nebo registrovaného partnerství. To samozřejmě nevylučuje jeho trestní odpovědnost za jiný trestný čin.“ Tato argumentace se nám nejevila příliš přesvědčivá, výskyt případů nucení k uzavření sňatku nebo registrovaného partnerství, kdy následně dojde ke splnění podmínek účinné lítosti, může být shledávána takřka nemožnou či jen omezeně se uplatňující. Byl proto předložen návrh bod 1 navrhované novely z této úpravy vypustit.

Dále je v této souvislosti třeba uvést, že *případy nucených sňatků (forced marriage)*, kdy je jeden ze snoubenců donucen uzavřít sňatek bez svého souhlasu nebo proti svoji vůli, *mohou vykazovat definiční prvky obchodování s lidmi a být kvalifikovány jako stejnojmenný trestný čin podle § 168 odst. 2 trestního zákoníku*. V úvahu může přicházet zejména aplikace § 168 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, tedy znak „jiné formy vykořisťování“. Formy vykořisťování nejsou stanoveny taxativně, takže pod jiné formy vykořisťování by bylo možné podřadit i sjednání osoby pro nucený sňatek. Za jinou

formu vykořisťování je třeba považovat jakoukoli jinou činnost pachatele, při níž získává z činnosti poškozeného jakýkoli neoprávněný majetkový prospěch. Dokazování se zaměřuje na prokázání přítomnosti zranitelného postavení osoby, a že pachatel tuto zranitelnost oběti úmyslně zneužil či jinak využil za účelem vykořisťování oběti, a to v jedné z forem jednání předvídaných skutkovou podstatou obchodování s lidmi (najmul, předal, přechovával, přiměl, zjednal, zlákal atd.).

Pod č. 287/2018 Sb., byl publikován zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (účinnost od 1. 2. 2019).

Citovaná novela reaguje na požadavky mezinárodního společenství, které se Česká republika zavázala naplňovat, případně se k tomu chystá, ratifikací příslušných úmluv a svým členstvím v Evropské unii. Tyto požadavky se týkají – mimo jiné - i *násilí na ženách a domácího násilí*.

Analýza připravenosti České republiky k přístupu k Istanbulské úmluvě³ identifikovala z hlediska platné právní úpravy mimo jiné požadavek *trestnosti jednání spočívajícího v záměrném vylákání osoby na území jiného státu, než je stát jejího pobytu, za účelem donucení této osoby k uzavření manželství* (čl. 37 odst. 2).

Požadavek na trestněprávní postih vylákání osoby do zahraničí za účelem jejího donucení k uzavření manželství (čl. 37 odst. 2 Istanbulské úmluvy) odůvodňuje vysvětlující zpráva k Istanbulské úmluvě tím, že v souvislosti s nuceným sňatkem dochází nejdříve k odvedení oběti do cizího státu, často jejími příbuznými, kde je donucena vzít si státního příslušníka cizího státu. Pro dokonání tohoto trestného činu se nevyžaduje uzavření manželství (úmysl se však musí vztahovat jak k samotnému vylákání, tak i k účelu takového vylákání, kterým je donucení osoby k uzavření manželství).

Donucení k manželství je podle stávající právní úpravy trestné prostřednictvím trestného činu vydírání (§ 175 trestního zákoníku) a v případě naplnění dalších znaků i prostřednictvím trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku. Pokud jde o vylákání jiného na území některé smluvní strany nebo jiného státu než je stát jeho pobytu, je toto jednání trestné jako trestný čin zavlečení podle § 172 trestního zákoníku, pokud je osoba zavlečena z/nebo do České republiky. Uvedený trestný čin je proto nezbytné rozšířit tak, aby postihoval i zavlečení osoby z jiného státu nebo do jiného státu. Tím budou požadavky Istanbulské úmluvy plně pokryty.

Istanbulská úmluva sice váže čl. 37 pouze k institutu manželství (marriage), který však nijak nedefinuje, není proto patrné, zda se jím rozumí pouze svazek mezi mužem a ženou, tak jako je tomu v našem právním řádu. Z pohledu trestněprávního je však namístě považovat za stejně škodlivé jednání i nucení k uzavření registrovaného partnerství.

Návrh novely [před předložením do Poslanecké sněmovny] v původní verzi vycházel z toho, že: Za § 175 se měl vložit nový § 175a, který by včetně nadpisu zněl:

³ Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí, Istanbul, 11. 5. 2011.

§ 175a Nucený sňatek

(1) Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby uzavřel manželství nebo registrované partnerství, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem.

(2) Stejně bude potrestán, kdo v úmyslu spáchat trestný čin uvedený v odstavci 1 přiměje, zláká nebo svede jiného, aby se odebral do jiného státu nebo do České republiky.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 vůči dítěti, b) spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami, nebo c) spáchá-li takový čin se zbraní.

K tomu však nakonec novela nepřistoupila a provedla jen změnu v ustanovení § 172 trestního zákoníku.

V § 172 odst. 1 se slova "do ciziny" nahrazují slovy "do České republiky nebo do jiného státu" a slova "z ciziny" se nahrazují slovy "z České republiky nebo z jiného státu".

- *Princip netrestání (non-punishment)*

Již v roce 2015 proběhlo vnitroresortní a meziresortní připomínkové řízení k „*Návrhu na sjednání Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi*“ (Varšava, 16. 5. 2005).⁴ K výše uvedenému návrhu mělo Nejvyšší státní zastupitelství možnost se vyjádřit. Připomínka Nejvyššího státního zastupitelství se týkala článku 26 *Úmluvy – Ustanovení o nepotrestání*. Podle tohoto článku „*každá smluvní strana zavede, v souladu se základními zásadami svého právního řádu, ustanovení umožňující neuložení trestu obětem za jejich zapojení do nezákonných činností v tom rozsahu, ve kterém k němu byly donuceny*“. Po zvážení všech výše uvedených souvislostí lze tedy uzavřít, že česká trestně právní úprava sice (teoreticky) umožňuje, aby obětem nebyly tresty ukládány, avšak, a to je třeba zdůraznit, cílem § 58 odst. 6 ve spojení s § 58 odst. 3 trestního zákoníku není primárně upuštění od uložení trestu, nýbrž pouze snížení trestu pod dolní hranici trestní sazby. Účel článku 26 *Úmluvy* a článku 8 *směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV*, tedy zcela naplněn není, a proto se případně nabízí i zvažovat legislativní změnu trestního zákoníku, která by v duchu článku 8 citované směrnice upravovala nejen beztrestnost, ale i nestíhatelnost obětí obchodování s lidmi. Bohužel do dnešního dne princip non-punishment nebyl podle mého názoru uspokojivě upraven v českých trestněprávních předpisech.

- *Právo obviněného na kontradiktorní výslech svědka*

Co se týče vyšetřování těchto trestných činů, je problém s procesním ukotvením výpovědí svědků, zvláště pokud se oběti zdržují v jiném státě a svoji výpověď nepřednesou v hlavním líčení. V řízení musí být totiž dán průchod požadavkům spravedlivého procesu na kontradiktorní výpověď svědka, a to ve smyslu *čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*. Toto ustanovení

⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 33/2017 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi.

obsahuje dvě práva, a to právo vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě.

Pokud tedy má být obhajobou konfrontován svědek, který usvědčuje pachatele z trestné činnosti, zejména v situaci, kdy jde o rozhodující či dokonce jediný důkaz, je nutno posuzovat, zda pro nepřítomnost svědka před soudem existoval dostatečný důvod, jakou důkazní váhu měla taková výpověď pro odsouzení obviněného a zda v řízení existovaly dostatečné důvody, které by vyvažovaly připuštění výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu proti obviněnému (viz *nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2016 sp. zn. I. ÚS 1860/16*).

Rozhodovací činnost Ústavního soudu

- *Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3626/13, nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3436/14*

Koncem roku 2015 a počátkem roku 2016 byly vydány nálezy Ústavního soudu *sp. zn. II. ÚS 3626/13 a II. ÚS 3436/14*, které se vyjadřují k postupu Policie ČR a státního zastupitelství v kauze „*Stromkaři*“ z let 2009–2010 (rozsáhlé pracovní vykořisťování zahraničních občanů v českých lesích). Ústavní soud shledal *porušení práva stěžovatelů na účinné vyšetřování* vyplývajících ze základních práv podle čl. 8 odst. 1, čl. 9 a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 4 odst. 1 a 2 a čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. ÚS 3626/13

V případech podezření ze spáchání zvláště závažného zločinu obchodování s lidmi či jiných závažných trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti, k jejichž trestnímu stíhání je Česká republika vázána mezinárodními závazky, lze v ústavněprávní rovině dovodit pozitivní povinnost orgánů státu k efektivnímu objasnění trestní věci. Porušení této povinnosti představuje zásah do ústavně zaručených základních práv osob, jež se prohlašují za oběti takových trestných činů a domáhají se cestou trestního oznámení u orgánů státu ochrany a zadostiučinění.

Je třeba vycházet z předpokladu, že pro oběti obchodování s lidmi bývá ochrana poskytnutá v rámci trestního řízení bezprostředním a nejúčinnějším způsobem zajištění jejich základních práv vyplývajících z čl. 8 odst. 1, čl. 9 a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a z čl. 4 odst. 1 a 2 a čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ryze formální či hrubě nesprávný a neefektivní postup orgánů činných v trestním řízení proto neobstojí z hlediska ústavněprávního přezkumu a zakládá nutnost kasace rozhodnutí, jímž bylo trestní řízení skončeno odložením věci.

II. ÚS 3436/14

1. Trestní řízení představuje vztah mezi pachatelem a státem, což také znamená, že ústavně není zaručeno právo třetí osoby (např. oznamovatele, poškozeného), aby jiná osoba byla stíhána a odsouzena. Současně však nelze pominout, že je pozitivní povinností státu zajistit ochranu základních práv, a to i prostřednictvím efektivního trestního řízení. Požadavek účinného vyšetřování je však „pouze“ procesní povinností tzv. náležité péče, a nikoliv povinností ve vztahu k jeho výsledku. Účinné vyšetřování tak nezaručuje žádný konkrétní výsledek, nýbrž pouze řádnost postupu daného orgánu.

2. Ústavní soud vychází z doktríny Evropského soudu pro lidská práva, pokud jde o pozitivní povinnosti státu ve vztahu k právu na život. Má za to, že nikoliv v případě veškeré trestné činnosti, která je již z povahy věci způsobilá zasáhnout do práv jednotlivců, je dáno jeho oprávnění zasahovat do činnosti orgánů činných v trestním řízení. Toto oprávnění - a dokonce i povinnost - je však dáno tehdy, pakliže se jedná o případy těch nejzávažnějších trestných činů, významem svých dopadů srovnatelným právě s uvedeným právem na život. Činí tak proto i v nyní projednávané věci, kdy je předmětem řízení osobní svoboda, lidská důstojnost, a tvrzeno bylo i tak závažné jednání, blížící se užití jiného k otroctví, nevolnictví, nuceným pracím nebo jiným formám vykořisťování. V tomto případě je tedy třeba přezkoumat, zda orgány činné v trestním řízení provedly účinné vyšetřování a dostály tak své pozitivní povinnosti ochrany zmíněných základních práv.

- *Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2016 sp. zn. I. ÚS 1860/16*

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2016 sp. zn. I. ÚS 1860/16 ve věci obchodování s lidmi se vyjadřuje k požadavkům spravedlivého procesu na *kontradiktorní výpověď svědka v případě jeho nepřítomnosti* (pozn. v dané věci šlo o obchodování s lidmi). Otázka, zda připuštěním výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu nebylo porušeno právo obviněného vyslyšet svědky, se posuzuje ve třech krocích (tzv. třístupňový test).

Podle tohoto třístupňového testu je třeba prověřit:

1. *zda existoval závažný důvod pro to, že obhajoba neměla možnost vyslechnout nebo nechat vyslechnout svědka obžaloby (resp. zda pro nepřítomnost svědka existoval dostatečný důvod);*
2. *zda výpověď nepřítomného svědka představovala výlučný či rozhodující důkaz nebo o důkaz se značnou vahou (resp. jakou váhu tento důkaz měl);*
3. *zda v řízení existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly připuštění výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu proti obviněnému.*

Ve světle těchto tří kritérií je třeba posoudit, zda lze řízení, v němž byla použita výpověď nepřítomného svědka, jako celek považovat za spravedlivé.

Dále srov. *rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království* (č. 26766/05), *Schatschaschwili proti Německu* (č. 9154/10).

Rozhodovací činnost Evropského soudu pro lidská práva

Průběžně je v této oblasti sledována judikatura Evropského soudu pro lidská práva a připravuje se výběr jeho nejvýznamnějších judikatorních rozhodnutí (čl. 2, 3, 4, 5, 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod).

Zatímco *otroctví, nevolnictví a nucené a povinné práce* výslovně zakazuje čl. 4 Úmluvy (pro nucené a povinné práce platí výjimky uvedené v čl. 4 odst. 3 Úmluvy), Úmluva *neobsahuje* výslovný odkaz na obchodování s lidmi. Tato absence však není

překvapivá. Úmluva byla inspirována Všeobecnou deklarací lidských práv, vyhlášenou Valným shromážděním Organizace spojených národů v roce 1948, která sama obchodování výslovně nezmiňovala. Ve svém článku 4 Deklarace „pouze“ zakazovala „otroctví a obchodování s otroky ve všech jeho formách“.

Vzhledem k tomu, že je Úmluva *živým instrumentem*, který musí být interpretován ve světle současných podmínek, Evropský soud pro lidská práva dovedl, že obchodování s lidmi, jak je definováno v Palermském protokolu⁵ a Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi⁶, spadá do působnosti čl. 4 Úmluvy, přičemž není rozhodné (a Evropský soud pro lidská práva to ani doposud nikdy nevymezil), zda obchodování s lidmi spadá pod pojem „otroctví“, „nevolnictví“ nebo „nucené nebo povinné práce“ (viz rozsudek *ESLP ze dne 7. 1. 2010 ve věci Rantsev proti Kypru a Rusku*, č. 25965/04).

Je nutné upozornit také na to, že Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře poznamenal, že obchodování s lidmi, jakožto *globální fenomén*, v posledních letech značně vzrostl, přičemž v Evropě byl jeho růst usnadněn kolapsem bývalého východního bloku. Závěry Palermského protokolu a Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi demonstrují narůstající mezinárodní uznání výskytu obchodování s lidmi a potřeby prostředků boje proti němu (srov. *Rantsev proti Kypru a Rusku*, rozsudek ze dne 7. 1. 2010, odst., 277–278).

Článek 4 Úmluvy členským státům ukládá řadu povinností zohledňující *ochranu obětí*. Státy mají zaprvé povinnost stanovit vhodný právní a regulační rámec poskytující praktickou a účinnou ochranu práv obětí obchodování s lidmi, a to skutečných i potenciálních. Zadruhé mají státy, za určitých okolností, povinnost podniknout konkrétní kroky k ochraně obětí nebo potenciálních obětí proti zacházení v rozporu s článkem 4, 2 a 3 Úmluvy. Aby vznikla pozitivní povinnost přijmout opatření v konkrétním případě, musí být prokázáno, že státní orgány měly nebo měly mít důvodné podezření, že jedinec byl podroben obchodování s lidmi, nebo že zde bylo skutečné a bezprostřední riziko obchodování s lidmi nebo vykořisťování ve smyslu článku 3 Palermského protokolu a článku 4 Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi z roku 2005. Vyšetřování dané věci musí být nezávislé, nestranné a rychlé. Pokud je dáno důvodné podezření a stát nepřijal vhodná opatření v rámci svých pravomocí, jde o porušení článku 4 Úmluvy.

Procesněprávní rozměr článku 4 Úmluvy potom zahrnuje *právo na účinné (efektivní) vyšetření trestného činu*. Účinné vyšetřování musí být nezávislé a nestranné, důkladné a dostatečné, rychlé a podrobené kontrole veřejnosti, přičemž není a priori otázkou výsledku, ale použitých prostředků. Vnitrostátní právo musí být způsobilé poskytnout praktickou a účinnou ochranu právům oběti nebo potencionální oběti obchodování s lidmi. Článek 4 Úmluvy obsahuje zvláštní pozitivní povinnost členských států účinně stíhat a trestat jakýkoli čin, jehož cílem je zadržovat osobu v situaci otroctví, nevolnictví či nucených nebo povinných prací – tzn. procesní

⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 18/2015 Sb. m. s., o sjednání Protokolu o předcházení, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, doplňujícího Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu.

⁶ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 33/2017 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi.

povinnost účinně vyšetřit podezření, že na území státu došlo k trestnému činu obchodování s lidmi. (V této souvislosti znovu připomínám již výše uvedené nálezy Ústavního soudu ze dne 16. 12. 2015 sp. zn. II. ÚS 3626/13 a ze dne 19. 1. 2016 sp. zn. II. ÚS 3436/14, v nichž Ústavní soud shledal porušení práva oznamovatele na účinné vyšetřování trestného činu).

K rozlišení pojmů „nucená práce“ a „jiné formy vykořisťování“ lze poukázat na rozhodnutí NS ČR ze dne 12. 3. 2014, sp. zn. 7 Tdo 1261/2013 (publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR pod č. 13/2015), jež se vztahuje právě k otázce výkladu pojmu „pracovní vykořisťování“.

Zákonný znak „užito k nuceným pracím“ v ustanoveních § 168 odst. 1 písm. e) a § 168 odst. 2 písm. e) tr. zákoníku o trestném činu obchodování s lidmi je nutné vykládat v souladu s pojmem nucené práce ve smyslu čl. 2 odst. 1 Úmluvy o nucené nebo povinné práci č. 29 Mezinárodní organizace práce, přijaté dne 28. června 1930, vyhlášené pod č. 506/1990 Sb., podle něhož jí je každá práce nebo služba, která se na kterékoli osobě vymáhá pod pohrůzkou jakéhokoli trestu a ke které se dotčená osoba nenabídla dobrovolně.

Uvedený znak je proto naplněn např. jednáním pachatele, který dopraví cizí státní příslušníky na území České republiky a poté jim odebere cestovní a osobní doklady, omezuje je ve svobodě pohybu, za vykonanou práci jim nevyplácí odpovídající mzdu, příkazy k práci vynucuje pohrůzkami újmy na zdraví, životě nebo bitím, přičemž uvedené osoby se ocitají ve zranitelném postavení i z důvodu neznalosti prostředí a jazyka v cizí zemi a jejich lidská svoboda a důstojnost je tak závažně omezena.

Účast v pracovních komisích, přednášková činnost

- Národní korespondentka je členkou *Mezirezortní koordinační skupiny pro oblast boje proti obchodování s lidmi*, který na národní úrovni odpovídá za koordinaci aktivit, mezinárodní spolupráci, sledování a zavádění dobré praxe. MKS je svolávána minimálně dvakrát ročně. MKS monitoruje plnění úkolů stanovených v Národní strategii boje proti obchodování s lidmi a rovněž v rámci každoročně zpracovávaných Zpráv o stavu obchodování s lidmi v ČR. Tyto zprávy podrobně popisují situaci na území ČR a rovněž v zahraničí, existují-li vazby na ČR za daný rok. Jsou zveřejňovány v českém i anglickém znění na webových stránkách Ministerstva vnitra ČR zde: <http://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-982041.aspx>.
- Národní korespondentka se podílí na vypracování podkladů pro *zprávu o stavu obchodování s lidmi v ČR za příslušný uplynulý kalendářní rok*. Zprávy jsou věnovány problematice obchodování s lidmi jako trestnému činu a doprovodným jevům, které s obchodováním s lidmi úzce souvisejí. Zprávy podrobně popisují situaci na území ČR a rovněž v zahraničí, existují-li vazby na ČR, za daný rok. Zpráva je dále zaměřena na zhodnocení plnění priorit v oblasti potírání trestné činnosti obchodování s lidmi, přičemž jsou zde stanoveny nové oblasti zájmu pro rok nadcházející, a to v souladu s *Národní strategií boje proti obchodování s lidmi v ČR pro období 2016–2019*.

- Národní korespondentka se podílela na aktualizaci údajů o stavu obchodování s lidmi za Českou republiku, které byly využity při sestavování Globální zprávy OSN o obchodování s lidmi (2018).
- Spolu s JUDr. Milanem Šimkem (státní zástupce KSZ Hradec Králové), členem týmu NK, se národní korespondentka zúčastnila semináře NCOZ o činnosti specialistů na úseku obchodování s lidmi 23. a 24. října 2018. Vystoupení bylo zaměřeno ke kazuistice a aktuálním trendům a legislativě na úseku obchodování s lidmi, poznatkům z praxe, problematice neodkladných a neopakovatelných úkonů a právům zvláště zranitelné oběti.

Trestný čin obchodování s lidmi v dovolací činnosti (JUDr. Ingrid Záhorová-Nedbálková)

Odbor mimořádných opravných prostředků Nejvyššího státního zastupitelství v roce 2018 řešil pouze *tři* trestní věci, v nichž pachatelé byli stíháni a odsouzeni pro trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku. Ve všech případech dovolání podávali sami obvinění. Uvedená skutečnost, ale v žádném ohledu nemůže být ukazatelem toho, že by daná trestná činnost na našem území nebyla páchána, resp., že by zaznamenala sestupnou tendenci.

Určitý vliv na uvedenou situaci může mít skutečnost, že v aplikační praxi soudů již právní kvalifikace trestným činem podle § 168 trestního zákoníku nečiní problémy. Respektováno je judikatorní rozhodnutí č. 24/2012 Sb. *rozh. tr.*, které mj. uvádí, že *„jednání pachatele, který osobu mladší osmnácti let přiměl, zjednal, najal, zlákal nebo svedl k provozování prostituce nebo z takového jejího jednání kořistil, nelze kvalifikovat jako trestný čin kuplířství podle § 189 trestního zákoníku, nýbrž jako trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku, který je s ohledem na osobu poškozeného (dítě ve smyslu § 126 trestního zákoníku) trestným činem speciálním“*. Srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2017 sp. zn. 6 Tdo 545/2017, podle něhož *„trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 alinea první písm. a), alinea druhá, odst. 3 písm. d) tr. zákoníku je ve vztahu k trestnému činu kuplířství podle § 189 odst. 1 tr. zákoníku trestným činem speciálním, a jeho jednočinný souběh s tímto trestným činem je proto vyloučen“*.

Trestná činnost pachatelů pokrývala pouze *sexuální vykořisťování*, a to jak vůči *dětem*, tak vůči *dospělým*. I v těchto případech byla trestná činnost páchána z velké většiny ve spolupachatelství, obvykle v jednočinném, ale častěji ve vícečinném souběhu s dalšími trestnými činy mravnostního charakteru (kuplířství podle § 189, znásilnění podle § 185, pohlavní zneužívání podle § 187, svádění k pohlavnímu styku podle § 202, výroba nebo jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 a zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 trestního zákoníku).

Pachatelům byly ukládány tresty odnětí svobody s přímým výkonem.

Poškozenými byli především naši státní příslušníci. Trestná činnost byla páchána na území České republiky, ale i jiných států, konkrétně Rakouska, Velké Británie

a Irsko. Ve všech případech, kdy obvinění podali dovolání, se jednalo o sexuální, nikoli pracovní vykořisťování.

Ve věci *sp. zn. 1 NZO 314/2018 (dovolání ve věci Městského soudu v Praze sp. zn. 2 T 5/2016)* byla řešena organizovaná homosexuální prostituce mladých chlapců na území hlavního města Prahy. Hlavní pachatel organizoval prostituci mladých chlapců za úplatu, a to zejména pro movité cizince, kteří jeho služeb využívali proto, aby mohli dosáhnout seznámení s nezletilými chlapci, se kterými by se v gay klubech s ohledem na jejich věk seznámit nemohli. Pokud se s nezletilými setkali, využívali jejich minimálních životních zkušeností a toho, že stěží mohli dohlédnout následků svého svobodného rozhodnutí v oblasti intimního života. K provozování prostituce byli nezletilí zlákáni pod vidinou snadného výdělku, neboť za prostituci jim byly nabízeny poměrně vysoké částky peněz. Finanční prostředky hrály velkou roli v rozhodnutí nezletilých poškozených, neboť všichni dotčení ve svém věku neměli s ohledem na své sociální zázemí možnost dostat se k takovým financím, které jim byly za prostituci nabízeny. Pobyt stíhaných cizinců na území České republiky byl v mnoha případech, ne-li výlučně, motivován právě tím, že byli napojeni na hlavního pachatele, který jim chlapce k homosexuální prostituci zprostředkoval.

V předmětné trestní věci bylo stíháno pět obviněných (tři cizinci), kdy hlavní pachatel byl odsouzen pouze pro část svého jednání, které se dopustil ve spolupachatelství, přičemž pod *sp. zn. 2 T 9/2014* byl projednáván zbytek trestné činnosti, které se dopustil výlučně sám

V této věci podali dovolání pouze dva obvinění. Šlo o hlavního pachatele, který byl uznán vinným zvláště závažným zločinem obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 alinea první písm. a), alinea druhá odst. 3 písm. d) trestního zákoníku a zločinem pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 trestního zákoníku, za což mu byl uložen trest odnětí svobody v trvání devíti let, avšak i trest zákazu pobytu na území hlavního města Prahy v trvání deseti let, včetně trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (mobilní telefon). Další dovolatel byl pravomocně uznán vinným přečinem svádění k pohlavnímu styku podle § 202 odst. 1, 2 písm. c) trestního zákoníku.

Dovolací argumentace obviněných, kteří pro svůj mimořádný opravný prostředek zvolili dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, měla především skutkový charakter. Podmínkám zvoleného dovolacího důvodu vyhověli pouze tehdy, pokud zpochybnili správnost soudy zvolené právní kvalifikace jejich trestného jednání. Pokud jde o hlavního pachatele, ten namítl, že jeho trestné jednání mělo být právně kvalifikováno jako trestný čin kuplířství podle § 189 trestního zákoníku. Druhý dovolatel zpochybnil správnost právní kvalifikace trestným činem svádění k pohlavnímu styku podle § 202 odst. 1, 2 písm. c) trestního zákoníku, a to pokud jde o kvalifikovanou skutkovou podstatu, tedy okolnost podmiňující vyšší trestní sazby, která spočívá v tom, že pokračoval v páčání takového činu po delší dobu.

Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2018 *sp. zn. 6 Tdo 1114/2018* byla dovolání obou dovolatelů podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu zamítnuta. Nejvyšší soud zopakoval, že *ustanovení o trestném činu kuplířství podle*

§ 189 odst. 1 trestního zákoníku osobám mladším osmnácti let žádnou zvláštní ochranu neposkytuje, neboť tu jim v souladu s mezinárodními úmluvami zajišťuje právě speciální ustanovení § 168 odst. 1 trestního zákoníku, které cílí proti komerčnímu zneužívání osob mladších osmnácti let, tedy dětí, a to bez ohledu na to, jakým způsobem byla taková osoba získána, tedy i bez ohledu na její výslovný souhlas.

Další věc byla vedena pod sp. zn. 1 NZO 612/2018 (dovolání ve věci Krajského soudu v Českých Budějovicích, pobočka v Táboře, sp. zn. 9 T 9/2016). V této věci byli odsouzeni čtyři obvinění pro zvláště závažný zločin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a), b), c), d) trestního zákoníku ve formě spolupachatelství podle § 23 trestního zákoníku, u jednoho z obviněných ve formě pomoci podle § 24 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku. Dovolání podal pouze jeden z obviněných, kterému byl uložen trest odnětí svobody v trvání devíti let. V této trestní věci šlo o organizování prostituce jedné dospělé osoby na území Velké Británie a Irska, kam byla tato osoba vylákána pod záminkou, že se bude za úplatu starat o nemocnou matku jednoho z obviněných, přičemž poté, co odmítla vykonávat prostituci, byla fyzicky napadena, bita a bylo jí vyhrožováno, nemohla se volně pohybovat, neměla k dispozici žádný osobní doklad a pro svoji vlastní potřebu žádné finanční prostředky, neboť ty musela odevzdat pachatelům, kteří z nich hradili své životní náklady i nákup omamných a psychotropních látek.

Dovolatel podal mimořádný opravný prostředek s odvoláním na dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, když však jeho dovolací argumentace tomuto dovolacímu důvodu neodpovídala, takže ve vyjádření k dovolání byl prezentován návrh odmítnout dovolání obviněného podle § 265i odst. 1 písm. b) trestního řádu. Dovolatel však v mezidobí zemřel. Podle § 265e odst. 3 trestního řádu však v případě, že dovolání bylo podáno ve prospěch obviněného, jeho smrt nepřekáží provedení řízení na podkladě dovolání. Lze tudíž očekávat v této věci vydání rozhodnutí Nejvyššího soudu.

Ve věci sp. zn. 1 NZO 638/2018 (dovolání ve věci Krajského soudu v Brně sp. zn. 48 T 6/2017) podali dovolání dva dovolatelé, kdy oba byli odsouzeni pro zločin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. d) trestního zákoníku, přečin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. b), c), odst. 3 písm. a), b) trestního zákoníku a též zločin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 písm. a), odst. 3 písm. d) trestního zákoníku a přečin kuplířství podle § 189 odst. 1 trestního zákoníku. Oběma odsouzeným byly uloženy úhrnné tresty odnětí svobody, v jednom případě na sedm a v druhém případě osm let.

Trestná činnost se týkala nucení k prostituci na území Rakouska. V této trestní věci je zajímavá skutečnost, že trestné jednání vůči jedné poškozené bylo v období její nezletilosti právně posuzováno jako zločin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 písm. a), odst. 3 písm. d) trestního zákoníku a poté, co nabyla zletilosti, jako přečin kuplířství podle § 189 odst. 1 trestního zákoníku.

Dovolatelé podali svůj mimořádný opravný prostředek s odkazem na dovolací důvody podle § 265b odst. 1 písm. g) a l) trestního řádu, ale neuplatnili právně relevantní

námítky. Jejich dovolání bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2018 sp. zn. 8 Tdo 829/2018 podle § 265i odst. 1 písm. b) trestního řádu odmítnuto.

EU legislativa

- *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV*

Rada Evropy

- *Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi (publ. pod č. 33/2017 Sb. m. s.)*

OSN

- *Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi z roku 2000 (tzv. Palermský protokol), který doplňuje Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (publ. pod č. 18/2015 Sb. m. s.)*

Dokumenty

- *Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2017, MV ČR, odbor prevence kriminality, Praha 2018*
<https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>
- *Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice pro období 2016–2019*
<https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>
- *UNODC: Globální zpráva OSN o obchodování s lidmi, 2018*
<http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html>
- *EUROPOL: Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the EU, 2018*
- *EUROPOL: Situation Report – Trafficking in human beings in the EU, 2016*
<https://www.europol.europa.eu>

Statistika

**168 zákon č. 40/2009 Sb.
(§ 232a zákon č. 140/1961Sb.)**

§	stíháno	obžalováno	odsouzeno	zproštěno	zastaveno
2010	26	26	11	9	0
2011	33	31	21	7	0
2012	33	31	13	6	0
2013	30	30	22	0	0
2014	25	25	6	0	0
2015	19	18	22	5	0
2016	19	19	8	4	0
2017	16	16	15	4	0
2018	18	18	16	2	0

Obecně

Směrnice Rady 2002/90/ES ze dne 28. listopadu 2002, kterou se definuje napomáhání k nepovolenému vstupu, přechodu a pobytu

EU definice pašování migrantů

Článek 1

Obecné protiprávní jednání

1. Každý členský stát přijme vhodné sankce vůči

a) každé osobě, která úmyslně napomůže osobě, která není státním příslušníkem členského státu, vstoupit na území členského státu nebo přejít přes území takového státu v rozporu s právními předpisy dotyčného státu o vstupu nebo přechodu cizinců;

b) každé osobě, která úmyslně za úplatu napomůže osobě, která není státním příslušníkem členského státu, k pobytu na území členského státu v rozporu s právními předpisy dotyčného státu o pobytu cizinců.

Protokol proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky doplňující Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu

OSN definice pašování migrantů

Článek 3

(a) "pašování přistěhovalců" znamená zprostředkování nedovoleného vstupu osoby na území smluvní strany, jejímž není tato osoba státním občanem ani v ní nemá trvalý pobyt, s cílem získat, přímo či nepřímo, finanční nebo jiný hmotný prospěch;

Směrnice Rady 2002/90/ES ze dne 28. listopadu 2002, kterou se definuje napomáhání k nepovolenému vstupu, přechodu a pobytu

Humanitární klauzule

Článek 1

2. Každý členský stát může rozhodnout, že neuloží sankce, pokud jde o jednání stanovené v odst. 1 písm. a), a použije své vnitrostátní právní předpisy a postupy jestliže cílem daného jednání bylo poskytnout dotčené osobě humanitární pomoc.

Pašování migrantů (převaděčství) a obchodování s lidmi

Pašování migrantů (převaděčství) a obchodování s lidmi je třeba rozlišovat, avšak prakticky je třeba brát v potaz možné propojení těchto forem trestné činnosti a možný nárůst případů obchodování s lidmi právě z řad migrantů.

Ačkoliv tyto dvě formy trestné činnosti mohou být velmi často propojeny a migranti se mohou stát oběťmi obchodování s lidmi buď předtím, nebo poté co se dostanou do cílové země, jde o dva různé trestné činy.

Rozdíly mezi pašováním migrantů a obchodování s lidmi:

- *Souhlas s nezákonným vstupem do státu*
- *Vykořisťování oběti a odpovědnost státu*
- *Pašování migrantů má nadnárodní povahu*

Pašování migrantů zahrnuje souhlas přinejmenším ve své počáteční fázi (na počátku cesty). Migrantů dobrovolně zahájí proces nelegální migrace tím, že převaděči zaplatí za služby, aby se dostali přes mezinárodní hranice. V tomto případě získávají obě strany – převaděč *finanční zisk* a „klient“ vstup do cizího státu. Vztah mezi oběma stranami končí v momentě příjezdu do cílové země. Pašování migrantů je nadnárodní povahy.

Obchod s lidmi – je nedobrovolný. Obchodované osoby se stávají oběťmi hrubého *vykořisťování*, které s překročením hranice může, ale nemusí být spojeno. Nemusí být přítomen přeshraniční prvek. Je zde přítomen podvod, násilí, zneužití, únos atd. v celém procesu či v některých jeho fázích. Transport je pouze jednou z fází – cílem dlouhodobé zneužívání práce a služeb, resp. vykořisťování obchodovaných osob v cílové zemi.

Tyto dva trestné činy nelze od sebe snadno oddělit, neboť i osoby, které zahajují svou cestu dobrovolně, jsou také vystavené nebezpečí ze strany kriminálních sítí dopouštějících se pracovního nebo sexuálního vykořisťování. Jednání převaděče může být ku prospěchu obchodníka, v některých případech může být převaděč současně obchodník.

Trestný čin organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice podle § 340 trestního zákoníku

Pokud jde o trestné činy organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice podle § 340 trestního zákoníku, v období posledních let nedošlo k žádnému dramatickému vzestupu osob, proti nimž bylo vedeno trestní řízení; úroveň evidované kriminality ani zdaleka nedosahuje stavu z let 1998 až 2005. To však nic nemění na nebezpečnosti tohoto protiprávního jednání a hrozeb s ním spojeným. Fenomén ilegální migrace se zatím na území České republiky nijak zásadně neprojevil, což však nelze do budoucna vyloučit.

Podle pravidelné souhrnné zprávy Ministerstva vnitra o migraci za IV. čtvrtletí roku 2018⁷ bylo na území České republiky zadrženo celkem 1 346 nelegálních migrantů. Od začátku roku je to 4 992 osob. Z tohoto počtu bylo 110 osob zadrženo na vnější schengenské hranici (tj. na mezinárodních letištích) a 1 254 při nelegálním pobytu. Na nelegální migraci se podíleli státní příslušníci 77 států, z toho nejvíce občané Ukrajiny (448), Moldavska (191), Vietnamu (78) a Ruska (60).

Při nelegální tranzitní migraci na území ČR bylo v uplynulém roce zadrženo 191 osob. V roce 2017 bylo zadrženo celkem 172 osob, v roce 2016 pak 511 osob. Příčinou nárůstů mezi léty 2017 a 2018 bylo zadrženi tří větších skupin Iráčanů na přelomu února a března (35 osob, 11 osob a 18 osob).

Mezi zajištěné migranty v roce 2018 patřili nejčastěji občané Iráku (84), Sýrie (24), Afganistánu (20), Nigérie (15), Iránu (9) a Pákistánu (7). Cílovou destinací většiny tranzitujících cizinců bylo Německo, Rakousko, Francie a další státy západní Evropy.

V roce 2018 přicestovalo do Evropy nelegálně celkem 142 812 migrantů, z toho 116 852 po moři (Španělsko, Itálie, Řecko, Malta a Kypr) a 25 960 po zemi. Oproti roku 2017 příjezdy po moři poklesly přibližně o 32 %. Nejvyužívanější cestou pro nelegální migraci do Evropy se v roce 2018 jednoznačně stala západní středomořská migrační trasa do Španělska.

V souvislosti s nelegální migrací spojenou s „převaděčstvím“ (tj. umožněním nelegálního překročení hranice) se jedná především o tranzitní nelegální migraci. Tedy osoby, které nelegálně vstoupí na naše území, mají v úmyslu dále pokračovat do jiných schengenských zemí. Neregulární migranti jsou převáženi v osobních, dodávkových vozidlech nebo vozidlech taxislužby za pomoci osob stejné národnosti, kteří mají již v zemích západní Evropy legální pobytový status. Převažuje směr do Německa. K náboremigrantů se využívá i inzerátů na webu ve stylu „hledám spolucestujícího“. Česká republika zatím není pro migranty „atraktivní“ zemí, není tak ani součástí hlavních migračních tras.

Tento druh trestné činnosti je zpravidla organizovaný, má přeshraniční charakter, vyžaduje intenzivní mezinárodní spolupráci. „Převaděčství“ se téměř ve všech případech odehrává cestou pozemní hranice (vnitřní).

§ 340 Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice
§ 348 Padělání a pozměňování veřejné listiny
§ 88 trestního řádu

Protokol proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky doplňující Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (č. 77/2013 Sb.m.s.)

⁷ Tato zpráva obsahuje informace o stavu migrace jak na území ČR, tak v Evropě. V rámci České republiky jsou uvedeny statistiky legálně pobývajících cizinců a data týkající se mezinárodní ochrany. Situace v Evropě se zaměřuje na počty osob migrujících v rámci tří největších migračních tras – východní, centrální a západní středomořské trasy.

čl. 6 Trestnost

Každá smluvní strana přijme taková legislativní a jiná opatření, která jsou nezbytná pro to, aby byly, pokud budou spáchány *úmyslně a s cílem získat, přímo nebo nepřímo, finanční nebo jiný hmotný prospěch*, za trestné činy pokládány:

(a) pašování přistěhovalců;

(b) pokud byly spáchány s cílem umožnit pašování přistěhovalců:

(i) vyrobení falešného cestovního dokladu nebo dokladu totožnosti;

(ii) obstarání, poskytnutí nebo držení takového dokladu;

(c) umožnění osobě, která není státním občanem dotčeného státu nebo na jeho území nemá trvalý pobyt, *aby zůstala v tomto státě bez splnění nezbytných požadavků pro zákonný pobyt v něm*, a to způsobem uvedeným v písmeně (b) tohoto odstavce nebo jakýmkoliv jiným nezákonným způsobem.

Analytická činnost NK – výběr

- *Výkladové stanovisko poř. č. 3/2015 Sb. v. s. NSZ ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k výkladu trestného činu organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice podle § 340 trestního zákoníku.*
- *Stanovisko analytického a legislativního odboru sp. zn. 1 SL 707/2017 k otázce, zda k „neoprávněnému pobytu na území republiky“ při užití právní kvalifikace podle § 341 trestního zákoníku dochází i v případě, kdy cizinec (občan země, která není členem Evropské unie) po uzavření účelového sňatku se státním příslušníkem České republiky (který proběhne mimo území Evropské unie) následně na území Spolkové republiky Německo (která je jeho skutečným zamýšleným cílem) žádá o pobytovou kartu Evropské unie, čímž legalizuje svůj pobyt na území Spolkové republiky Německo“.*

Rozhodovací činnost obecných soudů - výběr

- *Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 151/2015 ze dne 19. 5. 2015 (č. 8/2016 Sb. rozh. tr.)*

K trestní odpovědnosti pachatele za trestný čin, jehož skutková podstata je vymezena tzv. normativním znakem, z hlediska subjektivní stránky dostačuje, věděl-li o rozhodných skutkových okolnostech naplňujících tento znak. Závěr o jeho vině není podmíněn zjištěním, že v době činu znal přesný právní význam tohoto normativního znaku (např. u trestného činu organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice podle § 340 tr. zákoníku znaku „státní hranice“).

- *Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 503/2016 ze dne 26. 4. 2016*

Přečinu organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice se dopustí ten, kdo jinému umožní nedovoleně překročit státní hranici nebo jinému po nedovoleném překročení státní hranice umožní přepravit se přes území České republiky, spáchá-li

uvedený čin jako člen organizované skupiny a vystaví-li takovým činem jiného nelidskému nebo ponižujícímu zacházení.

Pozn. citovaným usnesením Nejvyšší soud vyložil znak kvalifikované skutkové podstaty v § 340 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku, tzn. vystavení nelidskému nebo ponižujícímu zacházení, jako objektivní stav, kdy není rozhodující vnitřní vztah přepravovaných osob k podmínkám přepravy, ale to, jak se tyto podmínky jeví navenek.

- *Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 2. 2017 sp. zn. 11 Tdo 1213/2016 Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice § 340 odst. 1 tr. zákoníku*

Trestného činu organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice podle § 340 tr. zákoníku, se lze dopustit nejen na tzv. vnějších hranicích schengenského prostoru, ale též na jeho vnitřních hranicích mezi jednotlivými členskými státy. Vstupem České republiky do schengenského prostoru nedošlo ke zrušení hranic, pouze hraničních kontrol, což ovšem neznamená, že se překročení státní hranice stalo dovoleným pro kohokoli a jakýmkoli způsobem.

Jednáním popsaným v § 340 odst. 1 tr. zákoníku může skutkovou podstatu tohoto trestného činu naplnit i osoba, které bylo přiznáno postavení uprchlíka ve smyslu např. Úmluvy o právním postavení uprchlíků (sdělení pod č. 208/1993 Sb.).

Pozn. Rozhodnutí bylo navrženo k publikaci do Sb. rozh. tr., trestní kolegium NS však rozhodlo, že rozhodnutí nebude ve Sbírce publikováno.

Rozhodovací činnost Evropského soudu pro lidská práva

Podle možností je sledována judikatura Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie v oblasti migrace.

Hlavní oblasti rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva ve vztahu k nelegální migraci:

- 1. zajišťování (detence) migrantů**
- 2. vyhošťování migrantů**
- 3. soulad „dublinkých řízení“ (řízení podle nařízení Dublin II a III) s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod**

EU legislativa

- *Rámcové rozhodnutí Rady č. 2002/946/SVV ze dne 28. 11. 2002 o posílení trestního rámce s cílem zabránit napomáhání k nepovolenému vstupu, tranzitu a pobytu*
- *Směrnice Rady č. 2002/90/ES ze dne 28. 11. 2002, kterou se definuje napomáhání k nepovolenému vstupu, přechodu a pobytu.*

Oba dokumenty byly náležitě implementovány do české trestněprávní úpravy⁸, čímž Česká republika dostala svým mezinárodním závazkům.

- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/399 ze dne 9. března 2016, kterým se stanoví kodex Unie o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob (Schengenský hraniční kodex).*⁹
- *Směrnice 2004/81/ES o povolení k pobytu pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou obětmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovalectví, a kteří spolupracují s příslušnými orgány.*
- *Směrnice EP a R 2008/115/ES o společných normách a postupech v členských státech při navrácení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí*
- *Směrnice EP a R 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV*
- *Směrnice EP a R 2009/52/ES o minimálních normách pro sankce a opatření vůči zaměstnavatelům neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí (sankční směrnice)*
- *Směrnice EP a R 2013/33/EU, kterou se stanoví normy pro přijímání žadatelů o mezinárodní ochranu (přepřacované znění)*
- *Směrnice EP a R 2013/32/EU o společných řízeních pro přiznávání a odnímání statusu mezinárodní ochrany (přepřacované znění)*
- *Rozhodnutí Rady o uzavření Protokolu proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky, doplňujícího Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, jménem Evropského společenství, pokud jde o ustanovení protokolu, která spadají do oblasti působnosti článků 179 a 181a Smlouvy o založení Evropského společenství (2006/616/ES)*
- *Rozhodnutí Rady o uzavření Protokolu proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky, doplňujícího Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, jménem Evropského společenství, pokud jde o ustanovení protokolu, která spadají do oblasti působnosti článků 179 a 181a Smlouvy o založení Evropského společenství (2006/616/ES)*
- *Akční plán EU proti pašování migrantů (2015–2020)*

⁸ Srov. zákon č. 178/2007 Sb.

⁹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/399 ze dne 9. března 2016, kterým se stanoví kodex Unie o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob (Schengenský hraniční kodex) nahradil nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. 3. 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob (Schengenský hraniční kodex).

Rada Evropy

- *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí, Istanbul, 11. 5. 2011 (čl. 59 Povolení k pobytu)*
- *Akční plán RE na ochranu dětských uprchlíků a dětských migrantů v Evropě (2017–2019)*

OSN

- *Protokol proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky doplňující Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (sdělení č. 77/2013 Sb. m. s.)*
- *Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (sdělení č. 75/2013 Sb. m. s.)*
- *Globální pakt OSN o migraci*
- *Globální pakt OSN o uprchlících*

Dokumenty

- *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2017*
- *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v České republice za roky 2001–2017*
- *UNODC: Global Study on Smuggling of Migrants, 2018*
<http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glosom.html>
- *Evropské centrum proti pašování migrantů (European Migrant Smuggling Centre „EMSC“), EUROPOL, Haag*
Two years of EMSC/Activity report Jan. 2017-Jan. 2018

Statistika

Trestné činy organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice				
1998-2018				
Rok	Stíháno	Obžalováno	Zkrácené přípravné řízení	Návrh na potrestání
1998	221	192	-	-
1999	260	242	-	-
2000	238	205	-	-
2001	219	181	-	-
2002	215	197	12	12
2003	204	189	12	12
2004	243	217	22	22
2005	130	128	22	22
2006	70	65	29	28
2007	114	106	17	16
2008	68	61	2	2
2009	37	28	12	8
2010	34	32	5	2
2011	29	25	4	3
2012	5	4	2	1
2013	21	20	6	6
2014	5	5	8	5
2015	26	25	63	55
2016	15	14	7	6
2017	21	21	4	3
2018	7	7	3	3

UNODC: Globální studie o pašování migrantů 2018
(shrnutí a překlad Mgr. Markéta Daňková)

Pašování migrantů se dotýká všech regionů ve světě, avšak v různé intenzitě. Studie popisuje asi 30 pašeráckých tras, od afrických tras z vnitrozemí do severní či jižní Afriky přes asijské trasy směrem do Evropy, na Blízký východ či do bohatších zemí v jihovýchodní Asii nebo Pacifiku až po námořní cesty ve Středomoří či pevninské cesty mezi Jižní a Severní Amerikou. Studie zahrnuje jak početné letecké transporty prováděné na základě falešných či podvodně získaných dokladů, tak nebezpečné pozemní cesty vedoucí přes pouště a hory.

Bylo doloženo, že v roce 2016 bylo pašováno *minimálně 2,5 mil. migrantů* s ekonomickým výnosem *5,5 - 5,7 mld. USD*. To je obdobná částka, jakou USA nebo EU celkově poskytly za rok 2016 na humanitární pomoc v rámci celého světa. Tyto údaje jsou ovšem založeny pouze na odhaleném pašování migrantů, ve skutečnosti tedy budou o mnoho vyšší.

Zisky pašeráků pocházejí z *poplateků* za pašování vybíraných od migrantů. Tyto poplatky do značné míry určuje vzdálenost trasy, počet hraničních přechodů, zeměpisné podmínky, využití dopravní prostředky, potřeba využití falešných cestovních či osobních dokladů, riziko odhalení aj. Poplatky ovšem nejsou fixní a mohou se lišit u konkrétních osob migrantů a také podle jejich subjektivního vnímání bohatství. Například Syřané obvykle platí mnohem více než migranti jiných národností za propašování přes středomořské pašerácké trasy (tento příplatek jim může, ale nemusí zajistit bezpečnější či pohodlnější cestu).

Pašování migrantů má podobný vývoj jako jiné nadnárodní trhy s organizovaným zločinem. Řídí se *nabídkou a poptávkou* po službách pašeráků ve snaze obejít stávající regulace. Pašeráci připravení poskytnout své služby při ilegálním přechodu hranic představují nabídku na tomto trhu. Díky proaktivnímu vyhledávání a využívání dezinformací se pašerákům daří zvyšovat počet migrantů, kteří jsou ochotní za jejich služby platit. Tito pašeráci propagují své služby v blízkosti migrantů, např. v komunitách, ze kterých pochází největší počet uprchlíků, v uprchlických táborech nebo na sociálních sítích. Poptávka v této oblasti je determinována sociálně ekonomickými podmínkami, touhou po opětovném shledání s uprchlými členy rodiny, či pronásledováním, nestabilitou a pocitem nebezpečí v zemi původu. Převis poptávky nad nabídkou služeb pašeráků způsobuje fakt, že celkovou poptávku po migraci nelze uspokojit legálními způsoby a také fakt, že mnozí migranti si nemohou náklady legální migrace dovolit. Poptávka po službách pašeráků je obzvláště vysoká mezi těmi, kteří jsou kvůli nedostatku jiných prostředků nuceni využít služeb pašeráků, aby se dostali do bezpečí při útěku ze své země původu.

Geografická poloha, hraniční kontroly, migrační politika v cílové zemi, pašerácké sítě napříč zeměmi a cena nabízených služeb, to jsou faktory, které ovlivňují trasu a způsob přepravy. Pokud to dovolují zeměpisné podmínky, jsou více využívány pozemní cesty, které jsou méně nákladné a náročné na organizaci oproti trasám leteckým a námořním. Například drtivá většina migrantů z Afrického rohu do jižní Afriky využívá pozemní cesty. V posledních letech mezi přibližně 400 dotázanými migranty 10 % z nich cestovalo letecky, zatímco pouze 1 % využilo lodní přepravu.

Opatření zvyšující či snižující hraniční kontroly a s tím související rostoucí či klesající riziko odhalení nelegálních migrantů sama o sobě typicky vedou mnohem pravděpodobněji k rychlému přesunu pašerácké trasy, než ke změně počtu převáděných migrantů. Přísnější hraniční kontroly často zvyšují riziko pro migranty a poskytují možnost většího výtěžku pro pašeráky. Například v období 2009–2015 se velká část zaznamenané činnosti pašeráků mezi Tureckem a Evropskou unií z důvodu častějších kontrol na hranicích přesunula z vnitrozemí do moře. Podobným příkladem jsou změny v pašeráckých trasách z Afrického rohu na Arabský poloostrov napříč Rudým či Arabským mořem či migrace do Španělska po západní středomořské trase.

Přestože se migrační trasy mohou měnit, existují tzv. *pašerácká „centra“*, která jsou více stabilní. Zde se poptávka po službách pašeráků střetává s nabídkou. Tato centra jsou klíčovým faktorem při pašování. Slouží jako styčný bod na křižovatkách různých migračních tras a jako místo pro přípravu na další část cesty. Často jsou takovými centry hlavní města či velkoměsta, ačkoliv takovým centrem může být i odlehlé město, ve kterém je většina ekonomické aktivity spojena právě s migranty. Například Agadez v Nigeru je tranzitním místem současných migračních tras, odkud jsou pro stovky tisíc migrantů organizovány cesty ze západní Afriky do severní Afriky (a Evropy). Již v roce 2003 se z Agadezu údajně vydalo na cestu do severní Afriky přibližně 65 tis. migrantů.

Do pašování se zapojují velké nadnárodní organizace, které mohou, ale nemusí mít *etnickou vazbu* s územím, kde operují, či s migranty, kterým poskytují své služby. Obecně se dá říci, že menší sítě pašeráků jsou spíše etnicky spojeny s územím, kde působí, nebo sdílí etnický či jazykový původ s migranty, kterým poskytují své služby. Pašeráci, kteří mají na starosti nábor nových „klientů“ a nabízení či prodej pašeráckých služeb, obvykle zaměřují svoji činnost na osoby ze stejné komunity, osoby stejného etnického původu nebo minimálně na osoby se stejnou státní příslušností. Pašeráci pověřeni samotným převáděním přes hranice musí mít zase výborné znalosti území a způsobů, jak překročit hranici. Etnické a jazykové vazby mezi migranty a pašeráky jsou často klíčovým faktorem, který je svede dohromady. Takové spojení je zásadní na trhu, který není ničím regulovaný. Při hledání služeb pašeráků se migranti zaměřují na ty s dobrou reputací. Obdobně se pašeráci při nabízení svých služeb snaží s migranty vytvořit důvěrný vztah. Naléhavost situace a nedostatek informací však často zabrání migrantům učinit informované rozhodnutí. Proto se migranti snaží zmírnit tuto nevýhodu tím, že spoléhají na názory svojí komunity, příbuzných a přátel a v poslední době i na sociální média.

Organizace a rozsah pašerácké činnosti se liší. Někteří pašeráci poskytují pouze omezené služby jako převedení přes řeku či svezení kamionem. Tito pašeráci obvykle pracují samostatně a nepravidelně podle potřeby. Někteří migranti, kteří byli úspěšně převedeni, se pak sami stávají takovými pašeráky. Zisky těchto malých pašeráků obvykle nejsou vysoké, ale mohou na nich být závislé celé komunity, zejména v některých příhraničních či tranzitních oblastech. V těchto komunitách mohou být rovněž provozovány vedlejší aktivity související s pašováním, například poskytování stravy či telefonních služeb. Jiní pašeráci mohou být organizováni do skupin, které nemají žádnou hierarchii. Jejich členové vykonávají samostatnou

činnost v různých fázích pašování, např. překračování hranic, nábor nových „klientů“, padělání dokumentů nebo příprava plavidel na cestu po moři. Tito pašeráci nespolupracují pouze s jednou skupinou, jejich vazby jsou více podobné běžným obchodním vztahům. Klíčovou roli u těchto skupin hrají „makléři“, kteří jednotlivé pašeráky a jejich aktivity koordinují. Poslední skupinou jsou velké a dobře organizované skupiny s přísnou hierarchií, nadnárodními vazbami a schopností organizovat složité pašování, které může zahrnovat užití falešných nebo podvodně získaných dokladů. Takové služby jsou často prodávány jako „balíček“, který zahrnuje cestování na dlouhé vzdálenosti a více způsobů přepravy.

Většina migrantů jsou relativně *mladí muži*. To neznamená, že ženy a děti nejsou pašovány nebo nejsou do pašování zapojeny. Na některých trasách, zejména v jihovýchodní Asii, tvoří ženy velký podíl pašovaných migrantů. Genderové složení migrantů může být ovlivněno okolnostmi, které je donutily k migraci. Mezi syrskými migranty, kteří většinou utíkají před ozbrojeným konfliktem, je mnoho rodin. Ve většině migračních proudů lze nalézt také děti bez doprovodu, které jsou obzvláště náchylné k podvodům a zneužití ze strany pašeráků či jiných osob.

Každý rok zahynou při pašeráckých aktivitách tisíce migrantů. *Smrt* v důsledku nehody, náročného terénu, povětrnostních podmínek, ale i úmyslného zabití byla zjištěna na všech migračních trasách. Bylo zaznamenáno i systematické zabíjení migrantů. Tyto zjištěné případy úmrtí (většina z nich na moři) představují pouhou špičku ledovce. Mnoho úmrtí pravděpodobně není vůbec nahlášeno, neboť k nim dojde na moři či v odlehlých úsecích pozemních cest. Migrantů jsou také často *obětí* jiných trestných činů, jako je mučení, znásilnění, krádež, únos, vydírání či obchodování s lidmi. Nadto pašeráci často v honbě za co největším ziskem nedbají na bezpečnost migrantů během cesty – často se s nimi vydají na cestu bez dostatku jídla a pití, používají vadné dopravní prostředky nebo neposkytnou žádnou péči těm, kteří se zranili nebo onemocněli.

III. Domácí násilí (Mgr. Martina Klvačová)

Nejvyšší státní zastupitelství věnovalo i v roce 2018 náležitou pozornost problematice spojené s objasňováním trestné činnosti spadající pod zastřešující pojem tzv. domácího násilí.

Poznatky z přezkumné činnosti k postupu podle § 174a odst. 1 trestního řádu

Pokud se týká sledované oblasti kriminality, je na základě analýzy, provedené z přezkumné činnosti k postupu podle § 174a odst. 1 trestního řádu, namístě uvést, že se na uspokojivých výsledcích objasňování tohoto typu trestné činnosti v roce 2018 pozitivně podílelo uspořádání seminářů pro státní zástupce a příslušníky Policie ČR, kteří se specializují na trestnou činnost související s fenoménem tzv. domácího násilí. Nastolený trend konání odborných seminářů, uspořádaných Nejvyšším státním zastupitelstvím v letech 2016-2017, se tedy v praxi osvědčil jako účinný prostředek ke zvýšení profesionality a kvalifikovanosti státních zástupců, což je dostatečně zřejmé z výstupů jejich činnosti, zejména z obsahu usnesení o zastavení trestního stíhání a usnesení o postoupení věci jinému orgánu, jež byla v roce 2018 Nejvyššímu státnímu zastupitelství k přezkoumání předložena podle § 173a trestního řádu a čl. 86 odst. 1 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 8/2009, o trestním řízení, ve znění pozdějších předpisů.

V obecné rovině lze konstatovat, že většina státních zástupců si již osvojila specifika trestné činnosti spojené s tzv. domácím násilím, dokázali detekovat trestně postižitelnou formu tzv. domácího násilí a v zájmu zajištění skutkového stavu věci v souladu s § 2 odst. 5 trestního řádu také přizpůsobit svůj procesní postup a užít vhodný způsob dokazování. V převážné většině přezkoumaných věcí k postupu podle § 174a odst. 1 trestního řádu bylo totiž na podkladě námi vyžádaných a nižšími státními zastupitelstvími následně předložených trestních (vyšetřovacích) spisů Policie ČR a příslušných dozorových spisů zjištěno, že vykonávaný dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení byl dostatečně rychlý a převážně účinný. Zejména bylo včas přistupováno k zahájení trestního stíhání obviněných a bezodkladně docházelo k fixacím svědecké výpovědi poškozených i dalších zásadních svědeckých výpovědí, a to procesně použitelným způsobem. Aktivita orgánů činných v trestním řízení v průběhu dokazování se převážně jevila jako dostatečná. (Určité nedostatky přetrvávají na úseku znaleckého dokazování, což bude rozebráno v kazuistice níže). Pochybení nebyla zjištěna v rámci rozhodování v tzv. vazebních věcech. Státní zástupci pečlivě přezkoumávali trvání důvodů vazby a jejich změny, v případě pominutí důvodu vazby vždy neprodleně propustili obviněného z vazby na svobodu.

Z obecného hlediska je však namístě akcentovat, že poměrně častý a zásadní deficit přezkoumaných usnesení spočíval v jejich sporém, nekonkrétním a tím i málo přesvědčivém odůvodnění. V obsahu odůvodnění rozhodnutí byla zjišťována především absence posouzení konkrétních důkazů ve věci. Z užitých formulací státních zástupců taktéž dostatečně nevyplýval vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a jejich právními závěry na straně druhé. Některá usnesení se proto nacházela na samé hranici přezkoumatelnosti. Zbývá doplnit, že právě nedostatky v odůvodnění těchto rozhodnutí vyvolaly

oprávněné pochybnosti o jejich zákonnosti a ve svém důsledku vedly k vyžádání kompletního spisového materiálu z důvodu nutnosti jeho přezkoumání pro ev. využití mimořádného kasačního oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 174a odst. 1 trestního řádu.¹⁰

Z hlediska hmotněprávního činilo v praxi i nadále aplikační problémy posuzování tzv. souběhu (konkurence) trestných činů týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 trestního zákoníku a týrání svěřené osoby podle § 198 trestního zákoníku. V tomto směru zůstávají názory Nejvyššího státního zastupitelství na uvedenou problematiku konstantní. Již v roce 2016 NSZ vyjádřilo podstatné výhrady k odlišnému právnímu názoru formulovanému v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015 sp. zn. 8 Tdo 921/2015, které bylo původně navrženo k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. V návaznosti na skutečnost, že byla v roce 2018 zaznamenána v rozhodovací činnosti státních zástupců aplikace závěrů obsažených právě v uvedeném soudním rozhodnutí, je namíste opětovně zdůraznit, že Nejvyšší státní zastupitelství předmětné rozhodnutí nadále vnímá (i s ohledem na výsledek hlasování trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2016, jímž byla publikace daného rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek odmítnuta) jako minoritní názor jednoho ze senátů Nejvyššího soudu, který by neměl být zejména v teoretické rovině posuzování souběhů trestných činů zobecnován a aplikován v rozhodovací praxi státního zastupitelství.

Poznatky z agendy týkající se kontrol skončených věcí podle § 12 odst. 3 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o státním zastupitelství“)

Nejvyšší státní zástupce nařídil v roce 2018 podle § 12 odst. 3 zákona o státním zastupitelství kontrolu skončené věci, která svým charakterem spadala do kategorie tzv. trestně postižitelného domácího násilí. Provedením kontroly a uložením opatření k nápravě případných zjištěných pochybení byl současně nejvyšším státním zástupcem pověřen odbor trestního řízení zdejšího státního zastupitelství.

Po realizaci kontroly skončené věci na podkladě kompletního spisového materiálu a po následně proběhnuvším aprobačním procesu byl na Nejvyšším státním zastupitelství přijat závěr, že v dané věci nebyl v přípravném řízení náležitě zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, neboť policejní orgán, dozorová státní zástupkyně a shodně tak i státní zástupci vyšších stupňů soustavy státního

¹⁰ Nad rámec výše uvedeného považuji za nezbytné připomenout, že požadavky na obsah odůvodnění usnesení jsou vymezeny v § 134 odst. 2 trestního řádu, podle něhož je třeba uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona. Citované zákonné ustanovení je neoddělitelně spjato se zásadou hodnocení důkazů podle § 2 odst. 6 trestního řádu a také s požadavkem transparentnosti rozhodování, spočívajícím v povinnosti důkazní postup vyčerpávajícím způsobem popsat a logicky i věcně přesvědčivým způsobem odůvodnit, jenž se ostatně promítl také do řady rozhodnutí Ústavního soudu (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 464/99, nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2004 sp. zn. IV ÚS 219/03, nález Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. I. ÚS 455/05 či nález Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2008 sp. zn. I. ÚS 910/07).

zastupitelství především na základě neúplného a nejasného znaleckého zkoumání, v důsledku něhož zůstala důkazní situace rozporná a dokazování nebylo možno jednoznačně uzavřít, dospěli k závěru, že výsledky prověřování ukazují, že nejde o trestný čin. Jinými slovy řečeno – k vyřízení věci odevzdáním věcně a místně příslušnému orgánu podle § 159a odst. 1 písm. a) trestního řádu došlo ze strany orgánů činných v trestním řízení přinejmenším předčasně, a to po nedostatečném prověření ve smyslu § 158 odst. 3 trestního řádu. Na všechna pochybení byla zmíněná státní zastupitelství písemně upozorněna a jako opatření k nápravě zjištěných pochybení pak bylo příslušnému státnímu zastupitelství podle § 12 odst. 3 zákona o státním zastupitelství nařízeno, v jakém směru má být prověřování v této věci doplněno.

Pokud se týká specifikace předmětné zkontrolované věci, lze v zájmu stručnosti uvést, že zásadním problémem v rámci přípravného řízení bylo vyřešit, zda šlo skutečně o tzv. domácí násilí, spočívající převážně v jeho těžce prokazatelné psychické formě týrání, které by mělo být postihováno podle norem trestního práva, či se jednalo spíše o konfliktní (párové) soužití manželů. Bylo zřejmé, že pro zodpovězení této otázky je nezbytné podrobit výpověď poškozené znaleckému „psychologickému“ zkoumání.

Mělo se tedy jednat o posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace klinická psychologie či z oboru školství a kultura, odvětví psychologie. Posudek jako důkaz měl sloužit k tomu, aby popsal vývoj a dynamiku partnerského vztahu a domácího násilí, identifikoval jeho typ, popsal následky viktimizace (např. syndrom týrané osoby), ev. konkretizoval důvody, pro které k těmto následkům nedošlo, objasnil aktuální psychický stav týrané osoby a predikoval jeho vývoj, pomohl porozumět chování týrané osoby, případně posoudil její specifickou věrohodnost, tj. zda jde o líčení zážitků z paměti poškozené nebo z jiných kognitivních procesů.

S vysokou mírou pravděpodobnosti lze předpokládat, že pokud by byl ve zkontrolované věci zadán a podán kvalitní „psychologický“ znalecký posudek, byla by státní zástupkyně po skončení prověřování schopna bezpečně rozlišit, zda se jednalo o partnerské psychické týrání (tzv. mental tortment) s případnými epizodami intimního teroru, nebo pouze o méně závažné nátlakové kontrolující násilí (coercive controlling violence) v jeho kriminalizovatelné či naopak nekriminalizovatelné podobě a zdali poškozená byla pravou či nepravou, případně falešnou obětí domácího násilí.

Znalecký posudek v dané věci měl především umožnit orgánům činným v trestním řízení pochopit a zhodnotit klíčový důkaz v podobě obsahu svědecké výpovědi poškozené. Samozřejmě za předpokladu, že bude zadán a zpracovaný natolik kvalitně, aby nevznikly oprávněné pochybnosti o jeho správnosti a úplnosti. Tak tomu však ve zkontrolované věci nebylo. V souvislosti s opatřováním znaleckého posudku totiž došlo ve zkontrolované věci k pochybením, neboť nebyly dodrženy předepsané procesní postupy pro znalecké dokazování a znalecký posudek (z hlediska důkazní hodnoty) proto nesplnil účel, pro který byl podán.

Dozorová státní zástupkyně pochybila, pokud akceptovala opatření vydané policejním orgánem podle § 105 odst. 1 trestního řádu s odkazem na § 118 trestního řádu, jímž byla k posouzení duševního stavu svědkyně poškozené přibrána znalkyně z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace klinická psychologie. Znalkyně

v rámci odpovědi na jí položené otázky v závěru svého znaleckého posudku uvedla, že (cit.) „(...) *Posuzovaná má rozumové schopnosti a vlastnosti osobnosti na takové úrovni, aby mohla správně vnímat, uchovat a vybavit si prožité události, je tedy obecně věrohodná, co se týče specifické věrohodnosti výpovědi, tak ta splňuje kritéria dr. L. Čírtkové. Líčí prožité události, má dostatek detailů, je reálně zakotvena v čase, nedramatizuje popis situací. Posuzovaná trpí anxiozně depresivní poruchou z okruhu poruch reaktivních. Tato porucha je reakcí na prožité stresy ve vztahu. Posuzovaná byla vystavena domácímu násilí převážně psychického charakteru. Posuzovaná netrpí posttraumatickou stresovou poruchou, takže nesplňuje v plné šíři syndrom týrané osoby. Ze syndromu týrané osoby má tyto symptomy: sebeobviňování, obavnost pro futuro, naučenou bezmocnost. Syndrom týrané osoby není přítomen z důvodu, že posuzovaná netrpí posttraumatickou stresovou poruchou. Tato porucha se nerozvine u každé týrané osoby, každý člověk reaguje v takové situaci jinak, posuzovaná trpí reaktivně depresivní poruchou a psychosomatickými potížemi (...)*“.

Použití výše citovaných pasáží znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace klinická psychologie k důkazu (potažmo pak k následnému právnímu posouzení prověřovaného skutku) je nutné označit za irelevantní z hlediska důkazní hodnoty a za nezákonné s ohledem na předepsané procesní postupy z následujících důvodů:

Vzhledem ke specializaci znalkyně (která byla ověřena v seznamu Ministerstva spravedlnosti), nebyla oprávněna provádět vyšetření duševního stavu svědkyně podle § 118 trestního řádu směřující k posouzení schopností poškozené správně vnímat, pamatovat si a reprodukovat prožité události (tedy de facto provádět posouzení obecné věrohodnosti poškozené, respektive její svědecké způsobilosti). Vyšetření duševního stavu svědka totiž přísluší nikoli klinickému psychologovi, byť i zapsanému k podávání znaleckých posudků v základním oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, nýbrž výlučně znalci (lékaři) z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, navíc pouze v případech, kdy jsou u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, o těchto jeho svědeckých schopnostech závažné pochybnosti. Lze proto uzavřít, že znalkyně odpovídala taktéž na otázky, které jí nepříslušely, proto ani k příslušným odpovědím znalkyně na tyto dotazy nemohlo býti přihlíženo.

Pokud by totiž orgány činné v trestním řízení považovaly za opravdu nezbytné ještě v průběhu prověřování zjistit, zda poškozená je svědecky způsobilá, případně zdali trpí posttraumatickou stresovou poruchou, což je duševní porucha zahrnutá v uznávané Mezinárodní klasifikaci nemocí a v její 10. revizi figuruje pod diagnostickou zkratkou F 43.1 nebo jinou stresovou poruchou, jež se mohla u poškozené rozvinout jako konsekvence chronického stresu a v důsledku velmi neuspokojivého manželského soužití, musely by navíc, resp. současně přibrat znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie (lékaře). Znalec – psychiatr – by pak mohl být dotázán, jestli je svědkyně poškozená obecně věrohodná, tedy není-li její výpověď psychopatologicky ovlivněna a jsou-li u poškozené přítomny symptomy duševní poruchy, ev. jak dlouho diagnostikované onemocnění trvá, zdali progreduje a jakým způsobem se promítá do jejího rodinného, sociálního i pracovního života, tedy v jaké míře znesnadňuje (znesnadňovalo) obvyklý způsob života poškozené.

V závěru podaného znaleckého posudku si nebylo možno nepovšimnout, že znalkyně odpověděla na položené otázky povrchně a nepřesvědčivě. Namísto toho, aby podala jasné psychologické vysvětlení a rozbor konkrétního typu domácího násilí, uchýlila se ke konstatování, že (cit.) „(...) *Posuzovaná byla vystavena domácímu násilí převážně psychického charakteru (...)*“. Její odpověď postrádá jakoukoli důkazní hodnotu, neboť citovaný závěr presentovaný znalkyní byl orgánům činným v trestním řízení znám od faktického „nápadu“ věci. Jedná se tak o vyjádření znalkyně na ryze obecné úrovni, jehož by byl schopen poučený laik.

Bez bližšího psychologického objasnění zůstalo i tvrzení znalkyně v tom směru, že se u poškozené nerozvinul syndrom týrané osoby, neboť netrpí posttraumatickou stresovou poruchou. V této souvislosti je třeba a priori znovu zdůraznit, že syndrom týrané osoby není automatickým následkem jakéhokoliv domácího násilí. Nemusí se nutně projevit u každé jeho oběti. Vznik syndromu závisí na typu/vzorci domácího násilí, typu previktimní osobnosti (jaký byl člověk před trestným činem) a na reakci sociálního okolí. Současně je vhodné znovu akcentovat, že (na rozdíl od posttraumatické stresové poruchy) syndrom týrané osoby nepředstavuje přesný diagnostický termín začleněný do oficiálních diagnostických systémů (MKN-10). Momentálně má statut viktimizačního syndromu obdobně jako syndrom týraného a zneužívaného dítěte (CAN), syndrom znásilnění nebo syndrom rukojmích. Nejde tedy o diagnózu ve smyslu zdravotní normy. Viktimizační syndrom dokládá, že daná osoba se stala obětí určitého druhu násilí a že její duševní stav a mentální pochody jsou touto traumatizací pozměněny (poškozeny).¹¹ Absence příznaků syndromu týrané osoby (potažmo posttraumatické stresové poruchy) však nesignalizuje, že oběť není traumatizována. Proto se znalkyně měla podrobněji vyjádřit k tomu, z jakých konkrétních příčin nedošlo ke vzniku těchto následků na psychice oběti poškozené.

Obdobné nejasnosti, které se zřetelně promítly i do právních závěrů státních zástupců postupně činných ve zkontrolované věci, se týkají posouzení osoby poškozené, coby oběti trestného činu. Není totiž postaveno na jisto, zdali byla pravou či nepravou, případně falešnou obětí domácího násilí, neboť se v kontextu s opatřenými listinnými důkazy nabízela ke spekulaci otázka, zdali její trestní oznámení nebylo motivováno snahou dosáhnout majetkového prospěchu (výhody) v rámci vypořádání společného jmění manželů.

Po provedené kontrole dané skončené věci nezbylo než konstatovat, že výše popsané nedostatky vypracovaného znaleckého posudku představují jeho vadu ve smyslu jeho neúplnosti a nejasnosti, která měla být v dalším řízení zhojena postupem podle § 109 trestního řádu. Znalkyni bylo zapotřebí vyslechnout k rozporům obsaženým v jejím „psychologickém“ posudku a teprve v případě, že by se nepodařilo tímto způsobem nedostatky posudku odstranit, měl být vyžádán „psychologický“ posudek jiného znalce, tedy posudek nový, revizní. Pokud by však bylo nezbytné vyšetřit duševní stav poškozené ve smyslu § 118 trestního řádu, musel by být za tím účelem přibrán znalec (lékař) z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Z důvodu procesní opatrnosti bylo pak připomenuto, že případné revizní (opakované) „psychologické“ vyšetření a ev. další znalecké psychiatrické vyšetření s sebou pokaždé přinášejí rizika v podobě nebezpečí tzv. sekundární viktimizace zvlášť

¹¹ srov. Čírtková, L. Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 26–36

zranitelné oběti domácího násilí.¹²

Na základě opatřených důkazů, především z výpovědi poškozené, podrobené znaleckému zkoumání, které bylo samo o sobě dílem nepoužitelné a dílem pochybné, tak nebylo možno jednoznačně potvrdit (resp. vyloučit), že se v konkrétním případě jednalo o týrání v jeho trestně-postižitelné formě, tedy ve smyslu definovaném doktrínou, jehož charakteristiku podává i poměrně obsáhlá judikatura.

Zbývá doplnit, že Nejvyšší státní zastupitelství předmětnou věc sleduje formou získávání dalších informací u dozorového státního zastupitelství podle § 12h odst. 1 zákona o státním zastupitelství. Prověřování v této věci dosud nebylo ukončeno.

Aktuální judikatura ke sledované problematice

Z dostupné judikatury za rok 2018 k trestnému činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 trestního zákoníku, uveřejněné v ASPI, lze označit jako podstatná následující rozhodnutí:

- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 2. 2018 sp. zn. 8 Tdo 1560/2017
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 3. 2018 sp. zn. 11 Tdo 82/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2018 sp. zn. 8 Tdo 368/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2018 sp. zn. 7 Tdo 458/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2018 sp. zn. 8 Tdo 469/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2018 sp. zn. 8 Tdo 535/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2018 sp. zn. 8 Tdo 464/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 6. 2018 sp. zn. 7 Tdo 527/2018
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2018 sp. zn. 7 Tdo 906/2018

Závěry

Pokud se týká problematiky spojené s objasňováním trestné činnosti spadající pod zastřešující pojem tzv. domácího násilí v roce 2019, je ve věcech předmětného charakteru nezbytné i nadále pokračovat v nastoleném (již sedmiletém) trendu důsledné přezkumné činnosti k postupu podle § 174a odst. 1 trestního řádu.

Je žádoucí zaměřit zvýšenou pozornost na způsob, kvalitu a především právní posouzení výsledků znaleckého dokazování (znaleckých posudků), a to nejen v případech tzv. psychických forem domácího násilí. Ve věcech tzv. partnerského domácího násilí přetrvává potřeba zvýšenou měrou zohledňovat přímou a nepřímou viktimizaci nezletilých dětí, zejména dětí útlého věku, dětí mentálně či fyzicky hendikepovaných a dětí z tzv. sociálně slabých rodin postižených domácím násilím, které jsou zpravidla těžce psychicky traumatizovány.

¹² srov. Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014, s. 109

Výběr judikatury Evropského soudu pro lidská práva ve věcech domácího násilí (Mgr. Martin Homola, JUDr. Jana Zezulová, Ph.D.)

Po provedené analýze judikatury Evropského soudu pro lidská práva, bylo zjištěno, že k věcem, jejichž předmět souvisel s domácím násilím, soud přistupoval, s ohledem na konkrétní okolnosti, z pohledu článků 2, 3, 8 a 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Právo na život (článek 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod)

V rámci domácího násilí posuzovaného ve světle článku 2 Úmluvy (právo na život) se soud zabýval jak jeho *hmotněprávním*, tak *procesněprávním* aspektem.

Stran obecných principů ve vztahu k hmotněprávnímu aspektu článku 2 Úmluvy soud zejména uvedl, že kromě *negativního* závazku státu *zdržet* se svévolného a nezákonného usmrcování, obsahuje článek 2 Úmluvy také závazek *pozitivní*, přijmout přiměřené kroky k *ochraně životů* v rámci jeho jurisdikce, přičemž tento pozitivní závazek se aktivuje, pokud příslušné orgány věděly nebo mohly vědět o existenci ohrožení života, a nic v této věci neučinily.

Procesněprávní rozměr článku 2 Úmluvy potom zahrnuje požadavek *efektivního vyšetření* násilné smrti. Efektivní vyšetřování musí být dostatečné a rychlé, přičemž není *a priori* otázkou výsledku, ale použitých prostředků¹³.

Pokud bylo v určité věci namítáno porušení článku 2 Úmluvy stran hmotněprávního i procesněprávního aspektu, soud nejprve zkoumal hmotněprávní hledisko a pokud bylo porušeno, dále se již samostatně procesněprávním hlediskem nezabýval. Ve věci *Durmaz proti Turecku*¹⁴, kde bylo namítáno jen porušení procesněprávního aspektu článku 2 Úmluvy však soud dospěl k závěru, že došlo k porušení článku 2 Úmluvy (jako celku), neboť příslušné orgány vyšetřovaly celou věc striktně z úhlu sebevraždy, aniž připustily jinou možnost smrti dcery stěžovatelky (stěžovatelka mohla být stejně tak zavražděna manželem).

K porušení hmotněprávního aspektu článku 2 Úmluvy dospěl soud například ve věci *Kontrová proti Slovensku*¹⁵, kde shledal, že i když byla příslušnému oddělení policie známa situace stěžovatelky (stěžovatelka podala policejnímu orgánu trestní oznámení pro vyhrožování ze strany manžela, že zabije sebe i děti), nepřijalo žádné opatření, v důsledku čehož zabil manželku, společné děti a sebe. Smrt dětí stěžovatelky tedy byla podle závěru soudu přímým následkem opomenutí policejního orgánu.

¹³ Srov. shrnutí rozsudku Evropského soudu pro lidská práva (první sekce) ze dne 13. 11. 2014 ve věci *Durmaz proti Turecku*, č. stížnosti 3621/07.

¹⁴ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (první sekce) ze dne 13. 11. 2014 ve věci *Durmaz proti Turecku*, č. stížnosti 3621/07.

¹⁵ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (čtvrtá sekce) ze dne 31. 5. 2007 ve věci *Kontrová proti Slovensku* č. stížnosti 7510/04.

Zákaz mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení (článek 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod)

Stran domácího násilí hodnoceného prostřednictvím článku 3 Úmluvy (zákaz mučení a jiného špatného zacházení) soud v obecných principech zejména uvedl, že článek 3 Úmluvy zavazuje státy k přijetí opatření k *zajištění ochrany jedinců* v rámci jejich jurisdikce před mučením nebo nelidským či ponižujícím zacházením, včetně takového jednání ze strany soukromých osob. Stát je navíc povinen zavést *účinnou* trestněprávní úpravu, aby zabránil útokům na osobní integritu, a zajistit *prevenci, potlačení a potrestání* porušení ustanovení článku 3 Úmluvy.

V první řadě tedy musí být zkoumáno, zda příslušná právní úprava aplikovatelná v rámci daných skutkových okolností byla schopna poskytnout *praktickou a účinnou ochranu* práv chráněných článkem 3 Úmluvy. Podle judikatury soudu se následně zkoumá, zda vnitrostátní orgány *postupovaly ve shodě s procesními* ustanoveními relevantní právní úpravy, anebo zda způsob aplikace právní úpravy na daný případ byl chybný do té míry, že vedl k porušení článku 3 Úmluvy.

V rámci posuzování domácího násilí ve světle zákazu mučení je možné předmětná rozhodnutí rozčlenit zejména na ta ve věcech, kde stěžovatel *neměl* k dispozici účinný právní rámec k jeho ochraně a ve věcech, kdy stěžovatel *sice měl* k dispozici právní úpravu poskytující mu ochranu, ale ta mu *nebyla* nevhodným postupem příslušných orgánů *poskytnuta*.

K prvnímu případu se vztahuje rozsudek ve věci *E. S. proti Slovensku*¹⁶, kde soud dospěl k závěru, že byl porušen článek 3 Úmluvy, neboť stěžovatelka nemohla podat návrh na předběžné opatření, jež by zakázalo jejímu bývalému manželovi, aby vstupoval do bytu až do doby, než byl příslušný zákon novelizován a nemohla ani navrhnout zrušení nájmu až do doby ukončení rozvodového řízení. Druhý případ reprezentuje například rozhodnutí ve věci *Valiuliené proti Litvě*¹⁷, kde soud shledal porušení článku 3 Úmluvy, neboť nebylo dosaženo cíle zabránění a odrazení pachatele od působení další újmy, protože poté co veřejná žaloba zastavila trestní stíhání a odkázala stěžovatelku na soukromou žalobu, došlo k promlčení trestného činu. Porušení článku 3 Úmluvy tedy bylo způsobeno nedostatečným prošetřením trestních oznámení stran domácího násilí.

Právo na soukromí a na respektování rodinného života (článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod)

Článek 8 Úmluvy v sobě zahrnuje *pozitivní závazek* státu *účinného respektování soukromého a rodinného života* a tyto závazky mohou zahrnovat přijetí opatření ve sféře vztahů mezi jedinci navzájem, přičemž děti a jiné zranitelné osoby, mají právo na efektivní ochranu.

¹⁶ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (čtvrtá sekce) ze dne 15. 9. 2010 ve věci *E. S. a další proti Slovensku*, č. stížnosti 8227/04.

¹⁷ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (druhá sekce) ze dne 26. března 2013 ve věci *Valiuliené proti Litvě* č. 33234/07.

Právo na soukromí zahrnuje fyzickou a morální integritu jedince a státy mají na základě článku 8 Úmluvy povinnost chránit tuto integritu všech jedinců před zásahy jiných osob, a to *i soukromých*; v souvislosti s tím jsou státy povinny přijmout vhodný právní rámec k ochraně jedinců před *násilným jednáním soukromých osob*.

V řadě mezinárodních dokumentů byla zdůrazněna *zvláštní zranitelnost* obětí domácího násilí a potřeba aktivního zapojení státu do jejich ochrany a v tomto světle je tedy k obětem domácího násilí nutné přistupovat.

Například ve věci *A. proti Chorvatsku*¹⁸ soud shledal, že příslušné orgány nepřijaly, resp. nevykonaly, uložená opatření zaměřená na jedné straně na duševní zdraví bývalého manžela stěžovatelky a na druhé straně na ochranu stěžovatelky před násilím (bývalému manželovi byla uložena řada opatření a trestů, která v řadě případů nebyla vůbec vymáhána) a nechaly tak stěžovatelku po značnou dobu v pozici, která znamenala porušení pozitivního závazku ochrany práva na respektování soukromí a soud tak uzavřel, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

Je nutné připomenout, že k porušení článku 8 Úmluvy stran domácího násilí nemusí docházet nutně jen ve vztahu k osobě, která je domácím násilím přímo podrobována, ale *i ve vztahu k ostatním členům domácnosti*. Například ve věci *Eremia a ostatní proti Moldavsku*¹⁹ soud uvedl, že vzhledem k tomu, že v projednávané věci bylo duševní zdraví *dětí* matky vystavené domácím násilím nepříznivě ovlivněno tím, že byly opakovaně svědky násilí jejich otce na jejich matce ve společném domově, došlo k zásahu do jejich práva na soukromý život a respektování jejich obydlí ve smyslu článku 8 Úmluvy.

Zákaz diskriminace (článek 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod)

K zákazu diskriminace zakotveného v článku 14 Úmluvy je v první řadě nutné uvést, že soud toto právo, resp. zákaz, nikdy nepřezkoumává samostatně, ale vždy jen v souvislosti s jiným porušeným právem zakotveným v Úmluvě. Ve vztahu k domácímu násilí tak zákaz diskriminace přichází v úvahu ve spojení s článkem 2, 3 a 8 Úmluvy.

Obecné principy shrnul soud ve věci *Opuz proti Turecku*²⁰ (a obdobně i v dalších věcech uvedených ve shrnutí judikatury soudu k této problematice) tak, že diskriminace znamená *rozdílné zacházení* s osobami, bez objektivního a racionálního důvodu, *v relativně stejných situacích*, přičemž i obecná politika nebo opatření může být diskriminační, i když prvoplánově nedopadá na žádnou konkrétní skupinu osob.

Pokud jednou stěžovatel prokáže rozdílnost v zacházení, je na vládě, aby takové jednání ospravedlnila. Soud také uvedl, že *selhání státu při ochraně žen* proti

¹⁸ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (první sekce) ze dne 14. 10. 2010 ve věci *A. proti Chorvatsku* č. stížnosti 55164/08.

¹⁹ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (třetí sekce) ze dne 28. 5. 2013 ve věci *Eremia a ostatní proti Moldavsku* č. stížnosti 3564/11.

²⁰ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (třetí sekce) ze dne 9. 6. 2009 ve věci *Opuz proti Turecku* č. stížnosti 33401/02.

domácímu násilí *porušuje* jejich právo na rovnost před zákonem, a to i když není úmyslné.

Porušení článku 14 Úmluvy shledal soud nejčastěji ve vztahu k Turecku a Moldavsku. Například ve věci *M. G. proti Turecku*²¹ soud ve vztahu k okolnostem případu uvedl, že obecná a diskriminační pasivita v Turecku přispívá k páčání domácího násilí. Soud také potvrdil tvrzení stěžovatelky, že dřívější právní rámec neumožňoval rozvedeným ženám domáhat se ochrany před domácím násilím (na rozdíl od žen vdaných). V návaznosti na to, i s odvoláním se na své závěry na poli článku 3 Úmluvy, soud shledal, že došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

Obdobně se soud vyjádřil i ve věci *Halime Kılıç proti Turecku*²², když uvedl, že konstantním přivíráním očí nad opakováním trestné činnosti ze strany manžela stěžovatelky příslušné orgány vytvořily prostředí pro rozvoj domácího násilí. S odkazem na závěry ve věci *Opuz proti Turecku* tak soud dospěl k závěru, že došlo také k porušení zákazu diskriminace (společně s porušením práva na život).

Porušení zákazu diskriminace ve věcech domácího násilí v Moldavsku bylo předmětem řízení před soudem například ve věci *Eremia a ostatní proti Moldavsku*, kde soud uvedl, že kombinace okolností případu doložila, že jednání příslušných orgánů nebylo pouhým selháním nebo zdržením při řešení násilí vůči stěžovatelce, ale rovnalo se opakovanému omlouvání tohoto násilí a odráželo diskriminační postoj k první stěžovatelce coby ženě. Orgány tedy nedocenily závažnost a rozsah problému domácího násilí v Moldavsku a jeho diskriminační dopad na ženy. Soud tedy i s ohledem na své závěry stran porušení článku 3 Úmluvy dospěl k závěru, že ve vztahu k první stěžovatelce došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

Obdobně soud uvedl i ve věci *T. M. a C. M. proti Moldavsku*²³, když vyslovil, že nedošlo k prostému selhání a nečinnosti příslušných orgánů, nýbrž k přehlížení násilí vůči první stěžovatelce, jež bylo odrazem jejich diskriminačního postoje vůči stěžovatelce jako ženě. Moldavské orgány si podle soudu nebyly plně vědomy závažnosti a rozsahu problému domácího násilí a jeho diskriminačních dopadů na ženy. Soud proto uzavřel, že došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

²¹ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (druhá sekce) ze dne 22. 3. 2014 ve věci *M. G. proti Turecku* č. stížnosti 646/10.

²² Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (druhá sekce) ze dne 28. 6. 2016 ve věci *Halime Kılıç proti Turecku* č. stížnosti 63034/11.

²³ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (třetí sekce) ze dne 28. 1. 2014 ve věci *T. M. a C. M. proti Moldavsku*, č. stížnosti 26608/11.

Dokumenty

- *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí 2015–2018.*²⁴

Jde o strategický dokument vlády pro oblast prevence a potírání domácího a genderově podmíněného násilí. Realizací opatření uvedených v Akčním plánu by mělo dojít zejména ke zlepšení současné úrovně ochrany osob ohrožených domácím a genderově podmíněným násilím k zefektivnění prevence tohoto násilí, k rozvoji vzdělávání příslušných profesí v oblasti domácího a genderově podmíněného násilí a k podpoře systémové práce s osobami násilnými.

- *Zápisy Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách.*²⁵
Výbor je poradním orgánem Rady vlády pro rovnost žen a mužů.
- *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí, Istanbul, 11. 5. 2011*

**Příloha – statistiky a grafová znázornění ve vztahu k domácímu násilí
(Mgr. Tomáš Husák, Mgr. Martin Homola)**

²⁴ <https://www.vlada.cz/cz/-130347/>

²⁵ https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/prevence_domaciho_nasilii/vybor-pro-prevenci-domaciho-nasilii-121940/.

Obecně

Lanzarotská úmluva a Istanbulská úmluva

Dne 1. 9. 2016 vstoupila pro Českou republiku v platnost *Úmluva Rady Evropy o ochraně dětí proti sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání* (tzv. *Lanzarotská úmluva*, viz sdělení č. 59/2016 Sb. m. s.). Nejvyšší státní zastupitelství se podílelo na přípravě podkladů k implementačnímu dotazníku Rady Evropy k této úmluvě a dále k tematickému dotazníku pro 2. monitoring na téma ochrana dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním prostřednictvím informačních a komunikačních technologií.

Zpracovány byly dále podklady k úvodní periodické zprávě k *Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se obchodování s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie* (viz sdělení č. 74/2013 Sb. m. s.).

V současné době probíhá ratifikační proces k *Úmluvě Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí* („*Istanbulská úmluva*“).

Pod č. 287/2018 Sb., byl publikován zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (účinnost od 1. 2. 2019).

Citovaná novela reaguje na požadavky mezinárodního společenství, které se Česká republika zavázala naplňovat, případně se k tomu chystá, ratifikací příslušných úmluv a svým členstvím v Evropské unii. Tyto požadavky se týkají – mimo jiné - i *násilí na ženách a domácí násilí*.

Analýza připravenosti České republiky k přístupu k Istanbulské úmluvě identifikovala z hlediska platné právní úpravy tyto problematické body:

1. *požadavek na dostatečně dlouhou promlčecí dobu* u činů spočívajících v sexuálním násilí (čl. 36), nuceném sňatku (čl. 37), mrzačení ženských pohlavních orgánů (čl. 38) a násilném přerušení těhotenství a násilné sterilizaci (čl. 39), aby bylo možné zahájit trestní řízení poté, co oběť dosáhne zletilosti (čl. 58 odst. 1);
2. *požadavek trestnosti úmyslné sterilizace ženy bez jejího předchozího a informovaného souhlasu nebo pochopení zásahu* [čl. 39 písm. b)]; a
3. *požadavek trestnosti jednání spočívajícího v záměrném vylákání osoby na území jiného státu, než je stát jejího pobytu, za účelem donucení této osoby k uzavření manželství* (čl. 37 odst. 2).

Výslech osoby mladší 18 let

I nadále je pozornost (mimo jiné) věnována *výslechu osoby mladší 18 let*. K této otázce bylo vypracováno stanovisko analytického a legislativního odboru NSZ sp. zn. 1 SL 746/2017. Podle tohoto stanoviska *policejní orgán by při rozhodování, zda přistoupí k výslechu osoby mladší osmnácti let jako svědka před zahájením trestního stíhání, nebo zda její výslech odloží do fáze po zahájení trestního stíhání, kdy mohou být zachována obhajovací práva obviněného, měl vzít v úvahu zejména charakter trestné činnosti, procesní postavení vyslýchané osoby (svědek, poškozený, resp. oběť podle zákona o obětech), neodkladnost či neopakovatelnost úkonu, přičemž důsledně posuzuje naplnění předpokladů uvedených v § 102 odst. 1 trestního zákoníku, fázi trestního řízení a popřípadě existenci dalších důkazů ve věci*.

Trestný čin - sexuální nátlak

Z judikatorních rozhodnutí lze upozornit na ustanovení o trestném činu *sexuálního nátlaku* podle § 186 trestního zákoníku [sexuální nátlak, okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby - § 186 odst. 1, 2, odst. 5 písm. b) trestního zákoníku].

Konkrétní problém spočíval v řešení otázky, zda lze zvlášť přitěžující okolnost podle § 186 odst. 5 písm. b) trestního zákoníku použít v situaci, kdy byla naplněna základní skutková podstata podle § 186 odst. 2 trestního zákoníku. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že zvlášť přitěžující okolnost podle § 186 odst. 5 písm. b) trestního zákoníku lze použít pouze ve vztahu k ustanovení § 186 odst. 1 trestního zákoníku, a nikoli k ustanovení § 186 odst. 2 trestního zákoníku.

Rozhodnutí²⁶ bylo uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek – trestní rozhodnutí pod publikačním číslem 19/2018 s touto právní větou:

Ustanovení o trestném činu sexuálního nátlaku podle § 186 trestního zákoníku obsahuje v odstavcích 1 a 2 tři samostatné základní skutkové podstaty. Každá z nich postihuje jiné jednání pachatele, které se liší jak ve své povaze, tak i v účinku pro oběť.

Zvlášť přitěžující okolnost podle § 186 odst. 5 písm. b) trestního zákoníku lze použít jen ve vztahu k § 186 odst. 1 trestního zákoníku, nikoliv k § 186 odst. 2 trestního zákoníku. Takový závěr plyne z dikce ustanovení § 186 odst. 5 trestního zákoníku, v němž chybí výslovný odkaz na § 186 odst. 2 trestního zákoníku a které váže jeho užití jen na čin uvedený v § 186 odst. 1 trestního zákoníku.

Trestný čin - únos dítěte a osoby stížené duševní poruchou

Za důležité pro rozhodovací praxi je třeba označit *usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2018 sp. zn. 11 Tdo 424/2018*. Z citovaného rozhodnutí vyplývá, že odpovědnost trestným činem únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017 sp. zn. 8 Tdo 783/2017.

podle § 200 odst. 1 trestního zákoníku nepřichází v úvahu tehdy, jestliže rodič odmítá vrátit dítě druhému rodiči, kterému bylo dítě svěřeno soudem do výchovy, po návštěvě dítěte uskutečněné na základě dohody rodičů nebo na základě soudní úpravy styku rodiče s dítětem. V takovém případě je tudíž nutno postupovat nejprve podle příslušných opatření občanskoprávního charakteru směřujících k výkonu rozhodnutí soudu nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí, včetně úpravy styku s dítětem a jen když tato opatření zůstávají bezvýsledná, přichází v úvahu odpovědnost za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 4 trestního zákoníku. Není však vyloučeno za dané situace dovodit porušení práva na osobní styk s dítětem, a tedy spáchání trestného činu poškození cizích práv podle § 181 odst. 1 trestního zákoníku.

Předmětné rozhodnutí Nejvyššího soudu reagovalo na dovolání nejvyššího státního zástupce podané dne 26. 1. 2018 pod *sp. zn. 1 NZO 5124/2017* ve prospěch obviněného cizího státního příslušníka, který byl rozsudkem Okresního soudu v Semilech ze dne 2. 10. 2017 *sp. zn. 4 T 66/2017* uznán vinným jednak zločinem zavlečení do ciziny podle § 172 odst. 1 trestního zákoníku a jednak přečinem únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou podle § 200 odst. 1 trestního zákoníku. V řízení o odvolání Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 29. 11. 2017 *sp. zn. 12 To 199/2017* obviněného uznal vinným pouze přečinem únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou podle § 200 odst. 1 trestního zákoníku, přičemž nižší státní zastupitelství nárokovalo i právní kvalifikaci zločinem zavlečení do ciziny podle § 172 odst. 1 trestního zákoníku.

Předmětný právní názor byl postaven na tvrzení, že nezletilá dcera byla v pěti letech schopna projevit svou vůli a obviněný ji *lstivě vylákal na výlet*, neboť pokud by věděla, že se nevrátí k matce, s výletem by nesouhlasila. Názor vycházel z judikátu *R 40/1990*, v němž stojí, že rodič, který odjede s nezletilým dítětem do ciziny proti vůli jiného z rodičů, se předmětného trestného činu dopustit nemůže, protože odvezením dítěte do ciziny zároveň vykonává svá rodičovská práva, *pokud však vůči dítěti schopnému projevit svou vůli nekoná s použitím násilí nebo lsti*. Uvedený závěr však v posuzované trestní věci nebylo možné akceptovat, neboť u dětí je rozvoj vůle závislý na rozvoji poznávacích procesů, které v pěti letech ještě nejsou završeny, takže nelze hovořit o plném volném chování. Dítě v pěti letech ještě nemá plně rozvinuto ani vnímání času, stejně jako lze pochybovat o tom, že je schopno pracovat s pojmy jako „zahraničí“ a „vzdálenost“. Bylo tedy nepochybné, že pokud obviněný jako otec, který měl s dcerou dobrý vztah, nabídl dítěti výlet, nemohl tím pětileté dítě obelstít, neboť v tomto věku kategorie času a vzdálenosti pro nezletilou nepochybně nebyla důležitá. Je pak nepochybné, že i když byla nezletilá znalcem z oboru zdravotnictví odvětví psychologie označena jako nadprůměrně inteligentní, nic to nemohlo změnit na tom, že v pěti letech nebyla schopna projevit svoji vůli, neboť ta nebyla plně rozvinuta, resp. mohla se vztahovat pouze k poznané realitě. Bylo konstatováno, že příléhavá pak není ani právní kvalifikace přečinem únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou podle § 200 odst. 1 trestního zákoníku, neboť nezletilá nebyla matce odejmuta (tedy odvedena, odnesena, odvezena nebo zadržena), ale obviněný si dítě odvedl v rámci styku povoleného předběžným opatřením soudu. V dovolání bylo prezentováno, že trestnost jednání podle § 200 trestního zákoníku nelze dovodit, pokud jeden z rodičů odmítá dítě vrátit druhému rodiči, jemuž bylo dítě soudem rodiči svěřeno do výchovy, po návštěvě dítěte

uskutečněné na základě dohody rodičů nebo na základě soudně upraveného styku rodiče s dítětem, kdy v takových případech je třeba postupovat podle § 500 – § 510 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních a použít příslušná opatření občanskoprávního charakteru směřující k výkonu rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí, včetně úpravy styku s dítětem a pouze pokud tato opatření zůstávají bezvýsledná, přichází v úvahu vyvození odpovědnosti za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 4 trestního zákoníku. V posuzované trestní věci tedy matka mohla postupovat podle § 478 zákona o zvláštních řízeních soudních, kde jsou upravena zvláštní ustanovení pro řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí a v případě, pokud by toto rozhodnutí nebylo respektováno, mohla jej vymáhat v rámci výkonu rozhodnutí. Takto však nepostupovala, ale na obviněného podala trestní oznámení. Rovněž v dovolání bylo konstatováno, že popsáním jednáním se obviněný mohl dopustit pouze trestného činu poškození cizích práv podle § 181 trestního zákoníku.

Přednášková činnost

Zástupkyně národní korespondentky JUDr. Ingrid Záhorová-Nedbálková se zúčastnila XXVI. odborné konference „*Ohrožené dítě v centru pozornosti veřejné správy*“ konané dne 22. 11. 2018 v Praze. Předmětná konference byla zaměřena především na zhodnocení metodiky vydané pro orgány OSPOD ze strany ústředního orgánu státní správy, tedy MPSV. Ze strany OSPOD byla zmíněná metodika vnímána jako limitující, neboť její hlavní teze byly založeny na premisách, že intervence státu do rodiny by měla nastoupit v případech nejzávažnějšího ohrožení dítěte, neboť úkolem státu není ušetřit děti všech důsledků defektního rodičovství. Podle uvedené metodiky činnost OSPOD nesouvisí s řešením nepříznivých situací, jimž je vystavena rodina jako celek, aniž by tato situace narušovala výkon rodičovské odpovědnosti do té míry, že by bylo dítě vystaveno nepřiměřenému ohrožení svého vývoje. Podle této metodiky počínaje patnáctým rokem věku dítěte by mělo OSPOD ztrácet svou dohledovou funkci a stát se již čistě průvodcem dítěte v jeho nepříznivé sociální situaci. Chce-li dítě starší patnácti let opustit rodiče a žít samostatně, nemají rodiče nástroje k tomu, aby dítě udrželi doma, neboť nemohou omezovat jeho svobodu. Tu může podle předmětné metodiky omezit pouze soud, a to jen u dětí, které se dopustily činu jinak trestného či provinění, kdy jim uloží povinnost bydlet s rodiči nebo s jinými dospělými. Stát by údajně měl respektovat právo každého žít podle svého, jak je uvedeno v § 81 občanského zákoníku, a to i v případě mladistvých. Uvedené teze pak jsou založeny i na tvrzeních, že užívání návykových látek rodičem samo o sobě nemůže být příčinou ohrožení dítěte. Pokud jde o problematiku prostituce, k té se MPSV vyjadřovalo tak, že od patnácti let je pohlavní styk právem dovolenou soukromou záležitostí a v případě úplaty se jedná o stejnou právní situaci jako u osob starších osmnácti let, a proto je intervence státu problematická, není-li prostituce mladistvé nebo mladistvého spojena s trestnou činností jiné osoby. Dle MPSV je v praxi důležité průběžně měnit zaběhané postupy sociálních kurátorů. Uvedená metodika vzbudila značnou nevoli OSPOD, které se jí odmítly řídit.

Ze strany všech přednášejících byla uvedená metodika MPSV označena za kontroverzní, dokonce kolidující se zákonnými povinnostmi rodičů, dětí

i OSPODU, zejména z pohledu ustanovení § 857 a § 858 NOZ. V současné době již předmětné metodické pokyny MPSV byly staženy z oběhu. Předmětný přístup MPSV je silně pozitivně právním přístupem dovedeným ad absurdum, který ignoruje přirozeně právní pohled na postupné nabývání práv nezletilých až k jejich plné způsobilosti k právnímu jednání a plné trestní odpovědnosti. Z pohledu trestného činu obchodování s lidmi je možné kriticky zhodnotit, že není možné přistoupit na tezi, že by dítě provozující prostituci mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku jednalo plně v souladu se svými právy, pokud je chápáno na druhé straně trestněprávními předpisy jako zvláště zranitelná oběť a existují-li speciální ustanovení trestního zákoníku takovou oběť chránící s možností uložení přísnějších trestů. V případě poskytování prostituce nezletilými, kdy se dítě stává obětí trestného činu, je beze sporu na místě intervence OSPOD.

V příspěvku nazvaném „*Dítě jako oběť trestného činu*“, se JUDr. Ingrid Záhorová-Nedbálková zaměřila na výklad ustanovení zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, v němž je upravena komplexní úprava práv obětí trestného činu, stejně tak jako na práva obětí z pohledu mezinárodních dokumentů i na problematiku trestního řízení, v němž je obětí dítě, a to i z pohledu článku 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod s uvedením některých příkladů.

Dne 31. 1. 2019

JUDr. Jana Zezulová, Ph.D.

JUDr. Ingrid Záhorová-Nedbálková

Mgr. Martina Klvačová